

Dějiny pivovarnictví ve Slavkově u Brna

The History of Brewing in Slavkov at Brno, Czech Republic

Filip VRÁNA

e-mail: filip.vrana@email.cz

Recenzovaný článek / Reviewed Paper

Vrána, F.: Dějiny pivovarnictví ve Slavkově u Brna. Kvasny Prum., 61, 2015, č. 12, s. 340–352.

Práce shrnuje historii pivovarnictví ve Slavkově u Brna od středověku po současnost. První zmínka o vaření piva ve městě je v listině z roku 1497. Na počátku byly pivovary v jednotlivých měšťanských domech. Šlechta měla vlastní provoz mimo hradby. Měšťané postupně koncentrovali svou výrobu do jednoho většího pivovaru, který koupili v roce 1570. Za necelé jedno století jej ale museli prodat do rukou místní šlechty, protože se po třicetileté válce neúměrně zadlužili. Vrchnost měšťanský pivovar uzavřela a dál vařila ve svém panském provozu za hradbami. Vrchnostenský pivovar, který byl minimálně posledních sto let pronajímán, ve Slavkově fungoval až do roku 1917, kdy jej koupila konkurence z blízkých Hrušek. Po dalších téměř sto letech se začalo ve městě vařit znovu, díky společnosti Destila. Jejím minipivovar byl vybudován hned vedle bývalého panského pivovaru na místě někdejšího mlýna.

Vrána, F.: The History of brewing in Slavkov at Brno, Czech Republic. Kvasny Prum., 61, 2015, Nr. 12, pp. 340–352.

The history of brewing from Middle Ages to the present day in Slavkov near to Brno is in the article summarized. The first written report about brewing in the town is in document from the year 1497. Originally were the breweries in town houses located, the breweries of the noble were beyond the town fortification. The town brewers had gradually the beer production in one lager brewery concentrated, bought in the year 1570. In less than one century due to disproportionate indebtedness as a result of 30 years was necessary to sold the burgees to local aristocracy, that this brewery closed and continued to brew a beer in its brewery beyond the town fortification. At least for the period of last 100 years was the noble breweries had been leased, brewed the beer until the year 1917, when it was bought concurrence from near village Hrušky. After another nearly 100 years started thanks to company Destila brewing in the town again, its minibrewery was erected next to formerly noble brewery on the place of former mill.

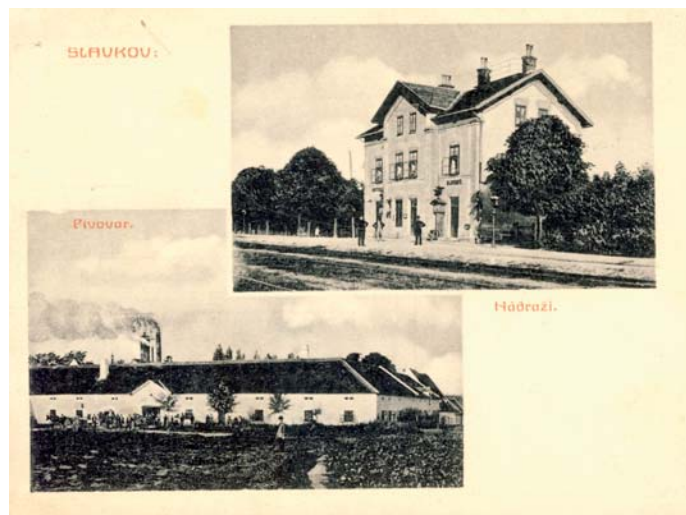
Vrána, F.: Die Geschichte des Brauwesens in Slavkov bei Brno (Brünn). Kvasny Prum., 61, 2015, Nr. 12, S. 340–352.

Im Artikel wird die Geschichte des Brauwesens seit dem Mittelalter bis in die Gegenwart in Slavkov bei Brno (Brünn) zusammengefasst. Die erste schriftliche Erwähnung übers Biersieden in der Stadt gibt's in der Urkunde aus dem Jahre 1497. Am Anfang wurden die Brauereien in den einzelnen Bürgerhäusern platziert, die adeligen Brauereien wurden außer Stadtmauer. Die Bürger haben stufenweise das Biersieden in eine größere Brauerei konzentriert, die im Jahre 1570 gekauft hatten. In weniger als einem Jahrhundert musste die bürgerliche Brauerei wegen der unverhältnismäßigen Verschuldung, die der 30jährige Krieg verursachte, an die Aristokratie verkauft werden. Die Aristokratie hat die bürgerliche Brauerei geschlossen und weiter das Bier in ihrer Brauerei außer Stadtmauer gesiedet. Die aristokratische Brauerei, die minimal hundert Jahre verpachtet worden war, ist bis zum Jahr 1917 in der Stadt Slavkov im Betrieb gewesen, daraufhin wurde von Konkurrenz vom näheren Dorf Hrušky gekauft. Nach weiteren fast 100 Jahren wurde in der Stadt Dank der Firma Destila das Bier wieder gebraut. Ihre neue Gaststättenbrauerei wurde gleich neben der ehemaligen aristokratischen Brauerei am Platz der früheren Mühle installiert.

Klíčová slova: Slavkov, historie, pivovar, pivovarnictví

✉ 1 ÚVOD

Při studiu vývoje pivovarnictví ve Slavkově je nutné kombinovat archivní prameny ze tří základních fondů. V Moravském zemském archivu (MZA) je fond zdejšího velkostatku, řada informací je také

Obr. 1 Historická pohlednice Slavkova s panským pivovarem (Archiv Jiřího Hořavy)

v Rodinném archivu Kouniců, který je uložen na stejném místě. Tyto prameny doplňují zejména listiny a privilegia města uložené ve Státním okresním archivu Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna ve fondu Archivu města Slavkova. Ten je již nově zinventarizovaný, přesto jsou zprávy o pivovaru spíše kusé, což studium znesnadňuje. Práce dále kombinuje pivovarské anály, zejména jde o statistiky zveřejňované v časopisu Kvas. Samostatný fond k slavkovskému pivovaru chybí, podobně jako u většiny šlechtických pivovarů, které byly dávány do nájmu. Informace z firemního rejstříku k nájemci Anna Fürst & Söhne jsou také poměrně kusé. Slavkovský pivovar v roce 1917 koupil pivovar v blízkých Hruškách, který má v MZA samostatný fond. Vzhledem k blízké vazbě obou provozů studie sleduje i vývoj pivovaru v Hruškách od konce 19. století, včetně zvažované fúze s kyjovským pivovarem a končí uzavřením tohoto provozu za první republiky. Také tento fond ale není příliš obsáhlý. Neobsahuje zejména zmínky ze zasedání správní rady pivovaru. Ty jsou ale k dispozici u kyjovského pivovaru a doplňují tak mozaiku akvizičních snah té doby. Literatura se dosud samostatně vývojem pivovarnictví na Slavkovsku nezabývala.

✉ 2 STŘEDOVĚK, 16. A 17. STOLETÍ

Ve Slavkově byly už od středověku nejdříve pivovárky v jednotlivých měšťanských domech. Svědčí o tom pozdější zprávy ze 17. století, kdy tyto „sousedské“ varny nahradil pivovar obecní. Právo šenkování piva a vína patří k nejstarším právům a privilegiím, které poddanské město mělo. Vyplyvá to z jedné z nejstarších listin, která se ve Slavkově zachovala. Roku 1497 dostali měšťané potvrzení svých privilegií od Petra, hraběte od sv. Jura (Jiří) z Pezinku a jeho manželky Zofie z Valdštejna. Listina se vaření piva dotýká pouze okrajově. Jejím hlavním cílem je obnovení práv slavkovských

měšťanů. Zmiňuje přímo, že město bylo v minulosti „od nepřátel zkaženo“ a privilegia „pohynuly“. Měšťané proto žádali šlechtice, aby je obnovil. S tím šlechtic souhlasil a práva a svobody obnovuje, přičemž výslovně uvádí, že „z moci listu tohoto“ je potvrzuje na „věčné časy“ (SOA Vyškov, 1497).

Z listiny vyplývá, že ve Slavkově se soudilo podle brněnského městského práva. Tam, kde by místní rozsouzení sami nezvládli, měli se obrátit s žádostí o radu na brněnské starší. Dál listina řeší způsob výběru městské rady a fojta. Jedním z jejích hlavních částí je udělení práva odúmrti, které se vztahovalo na všechny obyvatele Slavkova a bylo také „na věčné časy“ (SOA Vyškov, 1497). Teoreticky tak na základě tohoto práva mohly být odkazovány i pivovary a domy, které k nim náležely. „Každý obyvatel svrchupsaného města buďto bohatý neb chudý, buďto mužského nebo ženského pohlaví, bude a bude míeti plnou moc a plné právo všecken statek svůj a všechno své zboží movité i nemovité dáti neb za zdravého života nebo na smrtelné posteli komuž se jim líbiti a zdáti bude vedle způsobu a řádu města brněnského“ (SOA Vyškov, 1497). Listina pamatovala i na ty, kteří zemřeli bez závěti (bez poručení), dědit měl nejbližší příbuzný (v listině přítel – pozn. autora). Pokud příbuzného neměl, šla polovina majetku na kostel a druhá na opravu města. Šlechtic pamatoval i na úmrtí poutníků a hostí. V tomto případě se majetek na rok uschoval a případní příbuzní byli hledáni „v hlavních městech“ (SOA Vyškov, 1497). Pokud se do roka nikdo neozval, šel majetek dílem na kostel, dílem chudým a třetí částí na opravu města.

Hned následující řádky listiny se zmiňují o šenkování piva a vína. Podle nich mohli měšťané „všelijaká kupectví vésti (v tom městě našem) a všelijaké obchody“ (SOA Vyškov, 1497). Konkrétně zmiňuje šenkování vína, piva i všelijakého pití hostinského. Z listiny ale vyplývá, že podstatným bylo pro město a jeho obyvatele šenkování vína, protože listina odkazuje na jiné privilegium upravující přímo tuto oblast. Další krátká zmínka o pivu je až na samotném konci listiny, kde šlechtic vypisuje platby, které mu od Slavkovských náležejí. Místní měli svoje platby uhradit „grošmi dobrými stříbrnými“. „Kdožbykoli z měšťan a obyvatelův města svrchupsaného našeho piva jakázkoliv vařil, počínaje od svatého Václava až do svatého Jiří, ten každý povinen bude platiti totiž slove zupného čtyřnadvacetí grošů,“ uvádí list (SOA Vyškov, 1497). Stejná platba 24 grošů byla stanovena i ve zbývající části roku. Není jasné, proč listina obě období výslovně uvádí, je možné, že někteří „sousedé“ nevařili pivo celoročně. Jasné ale je, že ve Slavkově konce 15. století ještě nebyla koncentrována výroba do jednoho pivovaru a šlo podobně jako v předchozích desetiletích spíše o podomáckou výrobu, což potvrzují i pozdější zmínky v pramenech.

Jak už jsme uvedli, právo vařit pivo bylo pouze okrajovou částí privilegií a svobod, které Slavkovským hrabě z Pezinku a od sv. Jura se svou ženou potvrdil. Úhrady za pivo měl stejně jako ostatní platby na panství vybírat fojt volený ze slavkovských měšťanů. Listina jednotlivé platby poměrně podrobně popisuje. Na druhou stranu místní nemuseli šlechtě robotovat. Šlechtic Slavkovské osvobodil od „všech robot o žních pomocných“ (SOA Vyškov, 1497), místní pouze zavázal k opravování tarasu u velkého rybníka, který byl u města. To platilo v případech, „pakliže by kdy nějaká potřeba přišla“ (SOA Vyškov, 1497). Na závěr šlechtic tradičně slibuje, že platy, které uvedl v listině, jsou konečné a na věčné časy a do budoucna odmítl, že by jeho nástupci vyžadovali po měšťanech jiné dávky. K listině připojil svou pečeť a potvrdil ji i další význační šlechtici té doby, například Jan starší z Lomnice nebo Zdeněk z Valdštejna a na Brtnici.

Na další více než půlstoletí žádné zmínky o tom, jak se ve Slavkově vyvíjelo právo várečné, nemáme. Roku 1561 Jan z Kounic práva měšťanů omezil a pod pokutou zakázal šenkovat piva stará (SOA Vyškov, 1561), tedy ječná. Obdobné nařízení nebylo v době, kdy už šlechta po svatováclavském sněmu dávala (1517) stále více najevo svůj zájem o příjmy z vaření piva, nijak neobvyklé. Na trhu se objevovala dvě piva – pivo bílé pšeničné (mladé) a pivo staré – ječné. Starým pivům se také říkalo červená. Braly se na ně podle některých zdrojů 33 strychy ječmene a aby bylo dobré kvality, nesmělo se z něj vyrobit více než 24 věrtelů piva (Staněk, 1984). Naopak piva bílá se vařila z pšeničného sladu, tedy z formy, která se posledně dobou díky snaze Čechů ochutnávat další a další varianty pěnivého moku vrací zpět do módy. Vařit bílé pivo bylo pro výrobce dražší kvůli vstupní surovině. Prodáválo se navíc levněji, takže také výnos šenkýře i výrobce byl nižší než z piva starého. Na druhou stranu pšeničná piva jsou kvašena svrchně, takže tato technologie není tak energeticky náročná oproti většinou spodně kvašeným ječným pivům. Podobná nařízení jako ve Slavkově tak známe i z jiných míst v českých zemích, například jihočeského Milevska. Zdejší vrchnostenský klášterní pivovar vařil ječné pivo, měšťanský pivovar měl právo od roku 1575 vařit

jen pšeničné. Místní měšťané ale chtěli sami prodávat i ječné, které museli složitě dovážet až z Tábora, Bechyně nebo Písku (Jákl, 2010).

Ve Slavkově Jan z Kounic pokuty z šenkování piv starých a jiné sankce z vína věnoval na opravu města. Většina listiny z roku 1561 se týká horenských práv, o pivo a pivovarnictví ve Slavkově je tu pouze pár zmínek. Místní, kteří vlastnili vinohrady, měli povinnost pracovat i v panských vinicích. Dostávali za to chléb „a piva což potřebí“ (SOA Vyškov, 1561). V další části listiny Jan z Kounic říká, aby „žádný obyvatel Slavkova ani žádný jiný člověk, žádných piv starých hostinských neb domácích, aby nešenkoval a nedával. Pakliže, kdo takové piva navařil, neb odtud přivezl, ten vyprodati bude moci a vyvézti ven pod pokutou toho piva“ (SOA Vyškov, 1561). Listina dává nahlédnout, že jednou z klíčových živností pro Slavkovské bylo v 16. století vinohradnictví, o čemž svědčí i většina dalších listin vydaných panskou vrchností té doby. Měšťané si ale přivydělávali také vařením piva. Z dikce textu vyplývá, že výroba ještě nebyla koncentrována do jednoho pivovaru, ale šlo spíše o domácí várky a následný podomní prodej. Také další listiny hovoří proto o sousedských pivovarech.

S šenkováním i vařením piva byly ale spojené i výdaje. Na Moravě se platila od poloviny 16. století panovníkoví zvláštní daň zvaná posudné. Poprvé ji stavové schválili na Moravě na sněmu olomouckém v březnu 1546 za přítomnosti Ferdinanda I. Habsburského, který argumentoval významnými válečnými výdaji. Posudné měli platit ti, kteří pivo vařili i ti, kteří ho šenkovali. Stavové se usnesli, aby se vybíralo z každého čtyřvředního sudu po jednom bílém groši ve čtyřech lúhách. Šlechta měla sama dbát na to, aby bylo z jejich pivovarů i od jejich poddaných pobečovně neboli posudně vybíráno spravedlivě. Zpočátku se to ale příliš nedařilo. Šlechta samotná se z platby často vyplácela. Panovníci přijímali hotové peníze a stavové posudné vybírali sami od svých poddaných (Kameníček, 1900). Posudné se navyšovalo, v letech 1584–1593 až na pět grošů ze sudu. Poddaní si pomáhali pak tím, že přiznávali méně vystaveného a prodaného piva (Kameníček, 1900).

Obec kupuje pivovarský dům

Významným přelomem v historii slavkovského pivovarnictví byl rok 1570. Obec koupila od Feitle (jindy též Faytle) Šenkopa za 1110 zlatých dům, pivovar (šlo o pozdější panský dům číslo 89), „pánev, kád mísni a jiné kadečky pivovarné, kteréžkoli jsou k pivu pod znamením Faytlovým“ (Ličman, 1921). K tomu získala tři čtvrtě role a louky pod roli. Součástí transakce byl základ sladovnického vybavení – tedy valach a také chmelnice. Smlouva šla hodně dopodrobna, zmiňuje i počet krav, sviní, židle, stoly, náčník k nošení vody a další detaily. Šenkop od vedení obce dostal nejprve 200 zlatých, další výplaty měly následovat v dalších letech (Kolářek, nedatováno). Splácení patrně největšího pivovaru v obci ještě několik let trvalo. Poslední částku 60 zlatých zaplatila v roce 1585. Podle soupisu vybavení je ale jasné, že město kupovalo od jednoho prodejce prakticky komplet pivovar s funkční sladovnou a surovinovým zdrojem v podobě chmelnice. Udělala tak klíčový krok ke koncentraci výroby do jednoho většího pivovaru. Šenkop byl významným slavkovským měšťanem. Z roku 1595 se zachovala kamenná deska s jeho jménem takzvaným mladším purkmistrem, tedy tím v hierarchii za starším. V dnešní terminologii byl vlastně místostarostou ovšem bez omezení práv.

Obr. 2 Objekt bývalého obecního pivovaru. Stav z roku 2015 (Foto: autor)

Kromě obecního byl na panství i panský pivovar. Podle urbáře z roku 1597 se z něj vytěžilo průměrně 6000 zlatých ročně (Ličman, 1921). Podle dat z roku 1617 se v něm vařilo více než 52 várek ročně

po 32 sudech. Velikost várky byla stejná jako v první polovině 19. století. Při přepočtu na hektolitry to znamená kapacitu 3760 hl. V té době ještě na panství působili novokřtění. Zprávy o tom, že by se na pivovarské výrobě oproti například Trstěnicím na Znojemsku nějak podíleli, ale u těchto zručných řemeslníků nemáme. Průměrný roční výnos pivovaru činil 4209 zlatých a 15 grošů za pivo řídké (Ličman, 1921). Toto pivo se vařilo po klasických várkách a bylo méně silné. Také bývalo levnější než klasická „přední“ piva. Pro čeládku se vařilo ještě zvláštní řídké pivo zvané ředina (Staněk, 1984). Na přelomu 16. a 17. století se na Slavkovsku pěstoval hojně chmel. Chmelnice bývaly nad zámkem v prostoru dnešního golfového hřiště. Chmel ale nebyl žádnou vzácností, pěstoval se i v Brně nebo dokonce na Vysočině. Ještě na indikačních skicách z první čtvrtiny 19. století často vidíme značku chmelnic, hned vedle pivovarů.

Roku 1600 postoupilo město Oldřichovi z Kounic (1569–1617) mýto, které Slavkovští údajně už „užívati a vybíratí dáti nemohli“ (MZA, G 436, i.č. 3330). Za to získalo právo vařit pivo v obecním pivovaru na výstav, které patrně i přes koupi pivovaru v předešlých letech nemělo od vrchnosti schválené, i když transakce byla už staršího data. Listina stroze konstatuje, že si obec koupila před lety pivovar, „nemajíc k tomu žádného práva od předkův svých pánův slavkovských“ (MZA, G 436, i.č. 3330), navíc v něm vařila pivo, což prý neměla činit. Šlechtic ale na údajnou prosbu svých poddaných (výměnou za mýto, pozn. autora) dává městu svobodu pivovaru užívat a vařit v něm pivo. Přitom zmiňuje, že mohou vařit nejen piva pšeničná, která bývala v té době doménou měšťanských pivovarů, ale i „jiná na výstav“ (MZA, G 436, i.č. 3330). Listina předpokládá, že v pivovaru budou vařit „sousedé“, tedy měšťané, kteří se zde patrně střídali a využívali odbornosti najatých sládků. Pivo mohli šenkovat v obvodu městských hradeb – „zdí městských“ (MZA, G 436, i.č. 3330). Šlechtic se v listině zavázal, že nebude on ani jeho následníci dělat v tomto směru slavkovským poddaným žádné překážky a že ve městě nebude dávat šenkovat pivo ze svého slavkovského pivovaru nebo z jiných pivovarů na panství, jak se tomu často dělo na jiných místech, například v Novém Městě na Moravě. Slavkov si tak měl listinou udržet celý trh uvnitř hradeb pro sebe, což ještě posilovala zmínka o tom, že se ve městě nebudou „skládati“ piva přespolní. Listina ale k tomu zavazuje město k pravidelnému ročnímu platu 20 zlatých ve dvou splátkách, při 30 groších za jeden zlatý. Dál se listina zabývá sirotky ve městě nebo úpravou cest.

Pivní revoluce roku 1606

Velká pivní revoluce se ve Slavkově udála o šest let později. Měl ji znovu na svědomí autor rozkvytu celého panství Oldřich z Kounic. Oldřich v roce 1606 zrušil pivovar „sousedské“ za roční plat 120 zlatých. Kolik měšťanů se vařením piva živilo, nevíme. Pravděpodobněji je, že jim připravování zlatavého moku a jeho šenkování poskytovalo pouze přívýdělek k dalšímu hlavnímu zaměstnání. Oldřich v privilegii podtrhuje svůj záměr na „vzdělání města“ a uvádí, že myslí na obecní dobré. „Jim zvláštní milost činím. Zvláště poněvadž... všichni, jakž ouřad města, obec též i všichni Čechové (občané – měšťané pozn. autora) jednosvorně a jednomyslně snesli pro těch svobod podle kterýchž někteří sousedé piva pšeničná a bílá v pivovarech svých na vejavst a je také do města vystavovati neb tu šenkovati svobodně dáti mohli dobrovolně upustili“ (SOA Vyškov, 1606).

Z dikce vyplývá, že ponechat jeden obecní pivovar mohl být záměr vedení města, což zřejmě souvisí s koupí domu Feitle Šenkropa v předchozích letech. Oldřich tak uvádí, že napříště žádný obyvatel Slavkova, ani křesťan ani žid, nemá pivo vařit mimo obecní pivovar a nemá ani „žádného pivovaru stavěti“. Slavkovští proto mají „všickni piva v domu a v pivovare jejich obecním za peníze své vystavovati“ (SOA Vyškov, 1606). Bohužel ale nevíme, kolik měšťanů drželo právo várečné, předpokládat můžeme, že se v obecním pivovare nově ve várkách střídali.

List Oldřicha z Kounic navazuje na předchozí výsady, které slavkovským občanům potvrdil v roce 1561 Jan z Kounic. Oldřich v listině uvádí, že Slavkovské v jejich právech „pozůstávají“. Zmiňuje, že místní v této souvislosti už mají obdarování „listem na pergameně“. „Přitom je zanechávám“, uváděl šlechtic (SOA Vyškov, 1606). Oldřich stanovil v listině nejdříve platbu „zupného“ ve výši šesti zlatých a 12 grošů bílých za sousedské pivovary. Obec zupné měla platit ve dvou termínech. „Kterežto platí mi ouřad na místě těch jistých pivovarníkův z měšce obecního a za ně spravovati každého roku budeme máme,“ stanovil Oldřich v listině (SOA Vyškov, 1606). Mimo to rozhodl šlechtic i o nové platbě 120 zlatých jako náhradě za zrušené sousedské pivovary. Znovu stanovil dva termíny. „Počnouc hned léta tohoto 1606 při času svatého Václava nejprv příštího 60 zlatých a potom při svatém Jiřím ihned budoucím též 60 zlatých.“ Platba měla být

každoroční „a na věčné časy“. Slavkovští ji měli do důchodů šlechty odkládat „bez odpornosti“ (SOA Vyškov, 1606). Důležité privilegium, spojené také s upřesněním plateb z vína, Oldřich vydal ve svém slavkovském sídle v sobotu 24. června 1606 na „den památky svatého Jana Křtitele božího“. Pečeť a podpis jako stvrzení privilegií připojily i další významné osobnosti veřejného života, které na obdobných listinách figurovaly jako svědci. Čteme zde například významného státníka přelomu 16. a 17. století a pozdějšího moravského zemského hejtmána Karla staršího ze Žerotína, z rytířů pak jednoho z rebelů za stavovského povstání Hanuše Petřvaldského z Petřvaldu a další osobnosti.

Podle dalších zmínek v pramenech v té době byly ve Slavkově už pouze pivovary dva, vedle obecního také panský, ve kterém hospodařila vrchnost. Tento pivovar byl vedle mlýna za městem, tedy mimo městské hrady. Důvodem byl zřejmě kvalitní zdroj vody, což dokládají i následně zprávy o problémech s touto surovinou uvnitř městských hradeb. Roku 1614 dal městu Oldřich z Kounic ve speciální listině svolení vést čistou vodu od panského mlýna, který byl nad jeho pivovarem za městem do města a pivovaru obecního. Podmínil to ale tím, aby oba panské podniky nedoznaly žádné škody. Nedostatek čisté a kvalitní vody, kterou potřebuje každý pivovar, ještě dál řešil tak, že měšťanům povolil vést vodu do pivovaru a na rynek také ze zámecké kašny patrně v dřevěných troubách (MZA, 1614). Obdobná listina v širší verzi se objevuje ze stejného roku ještě ve sbírce listin v archivu Kouniců. Zmiňuje také, že pokud by místní chtěli někdy ve městě budovat studny, tak jim v tom nebude nikdo bránit. Ve stejné listině šlechtic dává měšťanům právo postavit si v obecním dvoře mlýn na zvířecí pohon. Ten měl být koňmi nebo voly taháný. Privilegium na vedení vody do městského pivovaru je pak znovu zmíněno ještě v listině z roku 1630. Citelný nedostatek vody je zřejmě také spojený s koncentrací pivovarské výroby do jednoho podniku a znásobením potřeby této suroviny na jednom místě. Problémy s vodou řešily pivovarské provozy dlouhodobě. Na slavkovském panství musela vrchnost řešit v letech 1670–1672 při mezi panským sládkem Janem Zoldanem a mlynářem Jakubem Procházkou. Problémy s nedostatkem vody na mletí měl mlynář, který si jako svědka bral mimo jiné svého kolegu z Bučovic Jakuba Kotka (MZA, 1670–1672). Slavkovský mlynář pak vedl v roce 1677 spor ještě s panským purkrabím a obročním o kvalitu mletí.

Spory o vodu byly v pivovarnictví běžná záležitost a v případě Pivovaru Černá Hora se objevují vlastně i v současnosti (v roce 2015 po vystoupení městyse Černá Hora ze Svazku vodovodů a kanalizací měst a obcí okresu Blansko prosazoval pivovar setrvání u původního provozovatele vodovodu z důvodu obav o kvalitní zásobování provozu). Voda musela být vždy kvalitní, a hlavně jí musel být dostatek, což limitovalo kapacitu provozů a jejich možné rozšíření. Kromě vlastní studny využívaly pivovary například vodu z kašen, nebo potřebovaly vlastní vodovod. Například v Polné na Vysočině to vedlo ke sporům, které za první Československé republiky skončily až u Nejvyššího správního soudu. Podle prvorepublikové obecní kroniky Slavkova bývaly ve městě problémy s kvalitou vody. Byla příliš tvrdá na vaření i praní. Lidé si proto chytali dešťovku, nebo museli chodit až do Litavy (SOA Vyškov, AMS). Informace o tvrdosti vody ve městě potvrdily i měření při přípravě nového vodovodu v roce 1926. Podle nich měla voda ze studní ve městě 74 stupňů tvrdosti, což pro vaření piva není ideální. Například pivovar Starobrnno musí dodnes vodu z vodovodu kvůli její tvrdosti upravovat.

Všechna privilegia města potvrdil i Oldřichův nástupce a nejstarší syn Bedřich v roce 1617. Jeho listina vydaná v roce Oldřichovy smrti jednotlivé svobody a práva města nejmenuje, nezmiňuje tedy ani právo vařit pivo a omezuje se pouze na obecné formulace. Bedřich (Fridrich), který byl tehdy pánem ve Slavkově, Uherském Brodu, Ždánicích a Lomnici vydává listinu i jménem svých mladších bratrů Karla, Maxmiliána a Lva Viléma. Podle dikce listu reagoval na prosbu slavkovského purkmistra a rady na obnovení „majestátů, privilegií a vejsad“. Zmiňuje pochopitelně i svého přechůdce Oldřicha a vydaná privilegia schvaluje, potvrzuje a obnovuje. Uvádí, že tak činí „s dobrým rozmyslem jistou vůlí“. Dříve daná práva a pořádky potvrzuje ve všech „klausulích, sentencích a artikulích“, tak jak „vepsáno bylo schvalují, obnovují a potvrzují“. Listina byla vydána ve Slavkově 17. dubna 1617.

Obec prodává svůj pivovar

Svůj pivovar město využívalo do roku 1660, kdy jej postoupilo šlechtě (konkrétně Eleonoře z Kounic, vdově po Lvu Vilémovi), za což obdrželo některé výsady. Mohli například prodávat na radnici sůl. Důvodem, proč se město pivovaru zbavilo, bylo velké zadlužení po třicetileté válce, které nemohlo splatit. Zadlužení souviselo kro-

mě válečných útrap i s požáry, které Slavkov zachvátily a přinášely značné škody. Zápis o této transakci v zemských deskách byl učiněn o dva roky později. Zadlužení slavkovské obce po třicetileté válce zmiňuje řada listin z poloviny 17. století. Například v roce 1647 vedení města stvrzuje, že je panským dlužníkem. Lev Vilém hrabě z Kounice je uváděn jako věřitel města, město se mu zavazuje zaplatit v dalších šesti letech 3000 zlatých. Jako „rukojemství“ „za hypotecu“ se v listině uvádí pivovar, vinné šenky nebo obecní vinohrady. Stejného data je i další dlužní úpis obdobného znění s dluhem 2650 zlatých, kde je znovu uváděn i obecní pivovar.

Město ale dluh neuhradilo a muselo na jeho místě nabídnout panstvu pivovar. V materiálech souvisejících se změnou vlastníka objektu se uvádí, že dluh slavkovské obce do roku 1660 výrazně narostl. Pivovar samotný byl římským císařským radou a královským komorním v markrabství moravském Jakubem Ernestem von Roth naceněn na 11 582 rýnských zlatých (MZA, 1645-1663). V textu ocenění je mimo jiné uvedeno, že pivovar ve městě leží „dle zvyklostí“. Místní sice pivovar vybudovali a jsou v něm schopni dělat dosti velký počet várek, v době ocenění z něj ale byla ruina „mrtvá, zhybnulá“. Samotnou stavbu pivovaru Roth ocenil na 300 rýnských zlatých. Na konečném ocenění objektu a vlastně i práva várečného měl vliv i stav populace ve Slavkově. Z textu vyplývá, že obyvatel ve Slavkově bylo málo, některé usedlosti byly v ruinách. Roth přitom neočekával, že se situace rychle změní, což mělo i dopad na zisk pivovaru o trzích a církevních svátcích. Odhad uvádí týdenní kapacitu pivovaru na várku o 12 sudech, což mělo ročně znamenat výstav 624 sudů (MZA, 1645-1663). Převedeme-li toto číslo na dnešní míry, šlo o pivovar s varem 27 hektolitřů a ročním výstavem 1410 hl. Na dnešní poměry by se tedy jednalo o restaurační minipivovar, na pozdní středověk ale šlo o spíše středněvelký měšťanský podnik.

Vzhledem k stavu financí tedy slavkovská rada a obec „ze svobodné vůle“ (MZA, 1660) a bez donucení dala hraběnce Eleonoře z Kounic svůj pivovar, aby dluh splatila. Hraběnka naopak zmiňuje, že si měšťané z její svobodné vůle mohou zbudovat v pivovaru šenk nebo hostinec. Čepovat ale museli panská piva, protože jiná se už ve městě nevařila. Naopak listina zakazuje na místě čepovat zemská nebo pálená vína, měšťané nesměli ani pálit pálenku (MZA, 1660). Pivovarská pole a louky připadly naopak městu. Římský císařský rada Jakub Ernest von Roth, který pivovar ocenil, v listině figuruje jako jeden ze svědků. Historik Ličman k rozhodnutí slavkovských měšťanů cituje následující zdůvodnění: „Poněvadž se na tom všickni jakž úřad, všecka obec, též i všickni cechové jednosvorně a jednomyslně snesli, že od těch svobod, podle kterýchž někdejší sousedská piva pšeničná a bílá v pivovarech svých na výstav vařiti a je také do města vystavovati neb tu šenkovati svobodně dáti mohli, dobrovolně upustili“ (Ličman, 1921).

Dnešní podoba bývalého pivovaru

Objekt na Palackého náměstí č.p. 89 je dodnes impozantní stavbou s renesančním charakterem a ještě starším gotickým původem. Je zřejmé, že na parcele byly patrně původně dva domy, později zcelené do jednoho celku. Na Petruzzioho plánech z počátku 18. století je areál s třemi sedlovými střechami a jednou pultovou do dnešní ulice Brněnská. Nad vraty směrem do náměstí je renesanční mříž s pletenci z oblých prutů a lístky, květy a ptáky. Na původní využití a měšťanskou minulost dnes upomíná cedule instalovaná na domě v roce 2015. V průjezdu jsou renesanční portály, vstup je ale už zaklenut klasicistními klenbami. Na bývalou pivovarskou minulost dodnes upomínají dva díly gotických sklepů s kamennou strukturou pod severním a jižním traktem domu na Palackého náměstí č.p. 89. Oba sklepy jsou stejně dlouhé a pokrývají celý půdorys domu, klenby mají valené. Do obou sklepů je silně se svažující vstup ze dvora, který znesnadňoval manipulaci s pivem. Jižní strana byla zřejmě původně klasickým pivovarským sklepem. Ve směru ze dvora je patrné okenné odvětrání, na dvoře už téměř celé zasypané. Pod oknem ve sklepě je patrný vchod do dalších prostor, které jsou dnes zazděné. Ostatně ve dvoře podle historických kreseb z 18. století stála kolmo na vstupní objekt ještě jedna do dnešních dní už nezachovaná stavba neznámého původu s pultovou střechou. Na druhé straně sklepa směrem pod Palackého náměstí je patrný vchod do dalších prostor pod náměstí. Může se jednat o dnes už neznámé rozšíření pivovarského sklepa nebo jen místo pro odtok vody. Klenba může mít i pouze statický účel, pro vynesení čelní zdi domu.

Sklepní místnosti se zachovaly v obdobném rozsahu i na severní straně pivovarského areálu (obr. 3). Mají také odvětrání směrem do dnešní ulice Brněnské na úrovni klenby sklepního stropu. Prostor zřejmě logicky navazoval na samotný pivovar, který byl zřejmě ve dvorním křídle areálu, tak jak to bylo u pozdně středověkých pivovarů typické podobně jako například v Novém Městě na Moravě nebo zřejmě u starších měšťanských pivovarů v Moravské Třebové. Soubor sklepů se rozprostírá ve dvou řadách pod celým vstupním komplexem domu č.p. 89. Na dobu svého pivovarského využití je poměrně rozsáhlý, což může souviset s koncentrací výroby piva do jednoho místa, protože v době výstavby gotického jádra domu (domů) zde byly patrně sklepy menší. Potřeba těchto větších sklepů zřejmě nesouvisí s produkcí ječného piva na spodní kvašení, což by sice dávalo technologicky smysl, při znalosti slavkovských reálií ale nikoliv, protože již dříve si šlechtá vymínila, že Slavkovští nesmí ječná piva vařit.

Na sklep patrně v dvorním křídle směrem od hlavní budovy navazovala spilka (pokud jeden ze sklepů nebyl spilkou, manipulace se sudy by ale byla velmi obtížná) s varnou. Dvorní křídlo někdejšího pivovaru ve Slavkově si na leteckém pohledu zachovává ještě pro pivovary typické střešní oddělení jednotlivých budov zhruba

v polovině dvorní části ulice Brněnská (ochrana proti šíření požáru). V té zbývající západní části směrem je v polovině komín nad údajnou černou kuchyní. Její původ ale stavebně historický průzkum neřeší (Eliáš). Může se jednat i o relikv někdejší pivovarské výroby, například komín od topeniště valachu, který je zde v pramenech doložen, případně od varny, jako to bylo v minulosti ve Velkých Losinách, kde byl sopouch pivovarského komína také mylně dáván do souvislosti s černou kuchyní. Jednoduché topeniště ale bývalo i na spilce z důvodu ohřívání místnosti v zimním období. Každopádně, že by šlo o komín od černé kuchyně můžeme odmítnout, protože ta se zřejmě nacházela v obytné části a ne v hospodářském dvoře. Ostatně k obytné části přiléhá i arkýř ve dvoře (patrně záchod). Dnes mají prostory různé využití

Obr. 3 Sklep bývalého obecního pivovaru s výtřevou v roce 2015 (Foto: autor)

od kanceláří firem po místnosti městského úřadu, který je současným vlastníkem. Dnešní budova přímo naproti vjezdu do domu čp. 89 v době Petruzzioho plánů ještě nestála. Naopak zde byla jiná budova s pultovou střechou hned za vstupní částí do areálu. K pivovaru a sladovně možná náležela ještě budova ve dvoře za dnešní restaurací U havrana, která má podle Petruzzioho plánů zjevně hospodářský charakter.

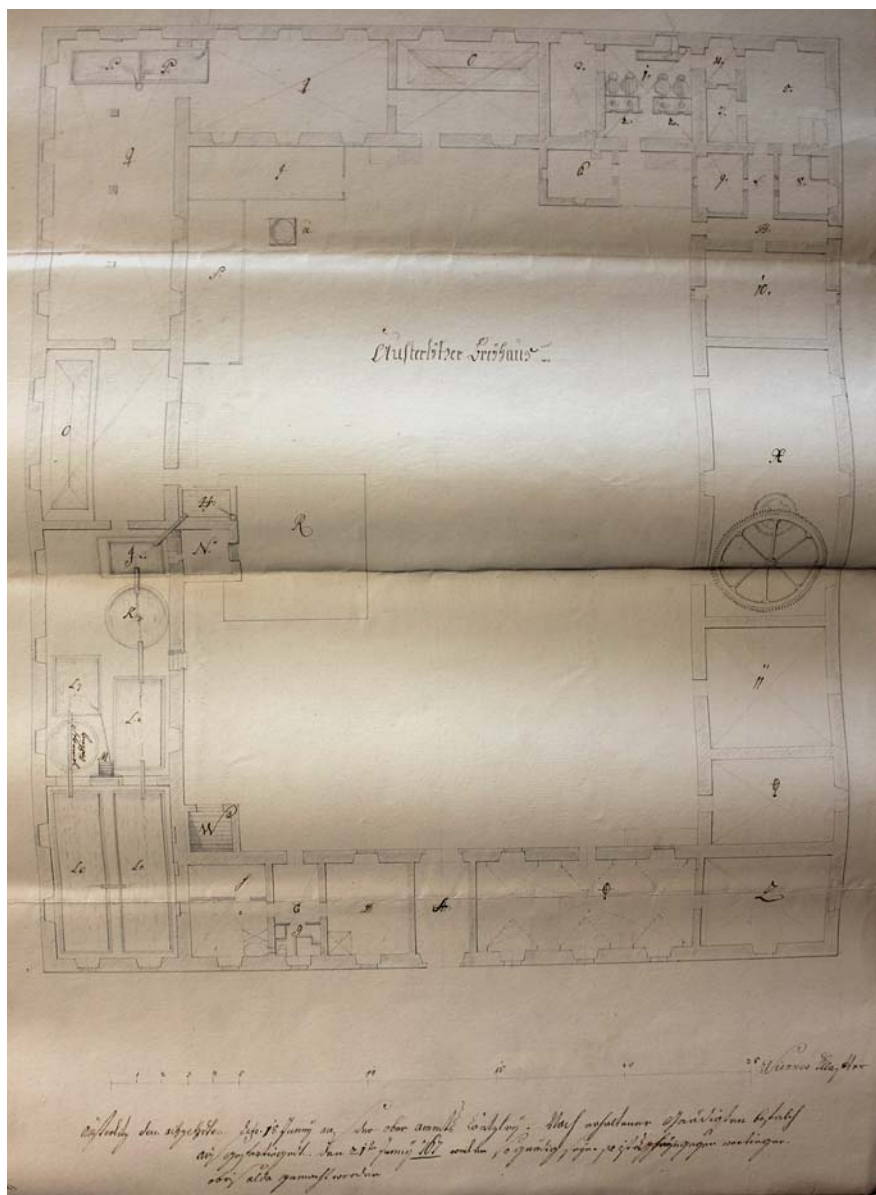
Pivovarské sklepy jsou v současné době bez využití a plně naváží, pod kterou se může schovávat i původní dlažba, která v obdobných případech byla valounová (např. starý pivovar Velké Losiny). Slavkovské sklepy mají také druhotné vnitřní členění, které s pivovarskou výrobou nesusouví. Vedle sklepů za radnicí, kde snad mohl být jeden z dalších měšťanských pivovárků, patří k nejstarším ve městě. V Panském domě po uzavření výroby piva bylo posléze velitelství posádky, notářství nebo kanceláře velkostatku (Eliáš). Jasně do účelu jednotlivých částí prostor může vnést jen případný archeologický průzkum, protože starší plány z dob, kdy se tu vařilo pivo, logicky chybí.

☒ 3 DOMINANCE PANSKÉHO PIVOVARU V 18. STOLETÍ

Bez vlastního pivovaru už slavkovským nezbylo nic jiného, než čepovat pivo panské. K roku 1706 máme zmínku o tom, že cena panského piva byla maximálně poloviční oproti ceně vína, které měšťané prodávali na radnici, obecním sklepě, případně po domech (Ličman, 1921). Pivovar je zřejmě už na nejstarším známém vyobrazení Slavkova, kterým je oltářní obraz sv. Urbana. Ten je podle písemností v poslední době datován do roku 1712. Veduta ve zkrácené podobě za hradbami Slavkova zobrazuje panskou sýpku, je zde zřejmě i vodárenská věž a patrně i pivovar, to vše ve zkrácené podobě v pravém dolním rohu kresby, protože z hlediska autora malby nešlo o podstatnou skutečnost, tou bylo vyobrazení svatého. Čtvercovou podobu pivovaru, kterou si objekt zachoval dodnes, znázorňuje územní generel Slavkova architekta a stavitele Wenzla Petruzzioho dochovaný ve sbírkách Archivu města Brna (AMB, V 3). Tento generel také není datovaný. V poslední době se předpokládá, že zobrazuje Slavkov z období kolem roku 1730. V pravé horní polovině plánu je dominantní pivovar s čtvercovým půdorysem a patrným vjezdem ve směru od mlýna. Na druhé straně před pivovarem stávala vodárenská věž, patrná ještě z fotografií ze 20. století. Areál doplňovala sýpka, zřejmě už na dřívější vedutě z roku 1712.

Je pravděpodobné, že ač se možná podoba panského pivovaru v průběhu let měnila, zaujímal stále stejné místo, které bylo výhodné z hlediska dostupnosti vody u říčky. Naopak v samotném Slavkově voda pro větší pivovarskou výrobu chyběla. Rozšíření slavkovské pivovarské kapacity můžeme dát do souvislosti s investicemi Maxmiliána Oldřicha z Kounic, který panství zdědil po Dominiku Ondřejovi, jenž začal s nákladnou přestavbou slavkovského zámku. Maxmilián Oldřich v činnosti svého otce pokračoval, včetně hospodářských aktivit, jakou byl i pokus založit ve městě textilní manufakturu. Maxmilián byl od roku 1720 moravským zemským hejtmanem a patřil k známým národohospodářům (Pernes a Holán, 1987). Rozsáhlejší investice proto zapadají do našich představ o jeho osobě. Záznamy z roku 1750 uvádějí kapacitu panského slavkovského pivovaru na 2112 sudů ročně (Chylík, 1948). Jeden sud tehdy činil asi 226 litrů. Dohromady byla tedy roční kapacita slavkovského pivovaru asi 4782 hektolitřů. O století a půl dříve se v panském pivovaru vařilo podle dat z roku 1617 kolem 52 várek ročně po 32 sudech. Celkem to znamená 1664 sudů, tedy asi 3760 hl. Nárůst výroby je tedy asi čtvrtinový, což vzhledem k tomu, že místní šlechta převzetím obecního pivovaru vymazala konkurenci ve městě, není vysoké číslo.

Srovnáme-li panské pivovary na jižní Moravě z poloviny 18. století, obdobný výstav jako ten slavkovský měl panský pivovar v Boskovi-

Obr. 4 Plán areálu panského pivovaru na plánu z roku 1767. Originál reprodukováného dokumentu je uložen v MZA, Fond G 436 Rodinný archiv Kouniců Slavkov u Brna, inv. č. 183, pivovar a palírna ve Slavkově 1765, 1767 a 1784, kart. 37.

cích (2220 sudů), Uherském Brodu (2183 – majitelem byl také Maxmilián Oldřich z Kounic) a Kuřimi (vařilo zde město Brno – 2100). Ve Vyškově vařilo biskupství olomoucké 3100 sudů, na Moravě byly i některé větší pivovary. Přesto ten slavkovský patřil k těm větším. Pro srovnání například Cisterciáčky na Starém Brně vařily méně než Kounicové ve Slavkově – pouze 1725 sudů (Chylík, 1948). Jejich pivovar stál na místě dnešní sladovny Starobrna. Zmínit musíme i pivovar v Moravských Prusech, který náležel pod slavkovské panství. V polovině 18. století měl kapacitu 429 sudů, funkční byl od roku 1631 (Chylík, 1948).

Z roku 1767 (MZA, 1767) máme k dispozici nejstarší dochovaný plán pivovaru (obr. 4), který můžeme srovnat s plánem objektu, který se dochoval z druhé poloviny 19. století (obr. 6). Zajímavé je, že dispozice těch klíčových částí se nijak významněji nezměnila. Slavkovský pivovar byl v roce 1767 uzavřeným areálem na půdorysu obdélníku s kratší stranou směrem k mlýnu, kde byl tehdejší, ale i pozdější vjezd. Nalevo od vjezdu byly prostory s bytem sládků a místnost pro chasu. O století později bydlel sládek naopak na druhé straně od vjezdu, kde byla původně panská stáj a jeho dřívější byt nahradil šenk. Rozšíření obytného prostoru zřejmě souviselo mimo jiné s tím, že v 19. století byl už pivovar pronajímán.

Jádro pivovaru – varna – byla v obou stoletích na stejném místě, podél mlýnského náhonu na jižní straně areálu. Varna byla zhruba v jeho polovině s veškerým klasickým vybavením, tedy pávní, která čerpala vodu z přilehlé vodní nádrže, vedle pánve byla rmutovací

kád' a na ni navazovaly v roce 1767 směrem k obytné části chladicí štoky, pod nimiž byla spilka, částečně dodnes zachovaná. Topeniště bylo vedle varny směrem do dvora a navazoval na něj dřevník. Směrem na druhou stranu vedle varny byl valach, podobně jako o století později. Další byl v západním křídle. Mezi oběma hvozdy byla zbývající část sladovny – humna s dvěma máčecími štoky v jihozápadním rohu areálu (MZA, 1767). Dvě separé sladovny nejsou pro pivovarské areály typické. O století později byl ve Slavkově už jen jeden hvozď, plocha humen se oproti tomu zvětšila na úkor volského mlýna. Na druhý valach, který byl v roce 1767 poněkud menší než ten první, navazovala v severozápadním rohu areálu palírna s hostinským pokojem a skladem. Areál původně doplňoval „volský mlýn“, na čerpání vody, naproti varně panské stáje.

Z konce 18. století – konkrétně z roku 1775 – je vrchnostenské nařízení týkající se jedovnického polesí. Odpadové dříví, například staré zahradní tyčky, měly být nově využívány k topení v panské cihelně, a také ve slavkovském panském pivovaru. Nařízení je datováno 20. březnem 1775 (MZA, 1775). Nedostatek nebo cena dříví pro topení je často zmiňovaným jevem i na jiných panstvích v souvislosti s pivovary. Právě proto se snad nejslavnější český sládek František Ondřej Poupě (1753–1805), který například sládkoval i v Brně, mj. soustředil i na snížení spotřeby dřeva v pivovaru.

☒ 4 19. STOLETÍ

V první polovině 19. století obecně dochází v českém a moravském prostředí také vlivem vynálezů Poupěte k prvním významnějším modernizacím pivovarů. Do té doby byla ostatně výroba v pivovarech obdobná té středověké. Šlechta a v některých případech i města také dávala svoje provozy do nájmu. V roce 1814 dokonce sládek z Tarnowa v Haliči Wincenz Arli žádá Kounice, aby mu místní pivovar odprodali. Piše, že se hodlá usadit na Moravě. „Nechávám Vaši jasnost poslušně vyřídit, zda by Vaše jasnost nebyla nakloněna tomu, obchodně mi přenechat slavkovský pivovar. A v tom případě nejponížěji prosím o stanovení kupní ceny a zvolení splátek,“ piše do Slavkova Arli (MZA, 1814). Žádost o koupi pivovaru ze strany sládky, který tak musel být velice solventní, je na svou dobu poměrně neobvyklá. Arli nabízel, že složí rovnou 30 000 zlatých a splatí další částky následně. Transakce se neuskutečnila. Z dalších let máme ze slavkovského panství informace pouze o nájmech pivovarů.

V roce 1820 pronajali Kounicové svůj slavkovský pivovar Vincenci Černému (MZA, 1822). Byli s ním zřejmě spokojeni, protože o dva roky smlouvu rozšířili na nájem všech kounických pivovarů. Černý tak pod sebe získal i pivovar v Uherském Brodě, Jaroměřicích, Moravských Prusích a Ořechově (dnešní Velký Ořechov). Smlouva byla uzavřena s platností od roku 1823 a zněla na tři roky. V moravských poměrech je její rozsah poměrně unikátní. Nájemné za tři roky činilo 30 000 zlatých, tedy stejnou sumu, jakou nabízel zhruba o deset let dříve Arli, tehdy to ale bylo za navrhovanou koupi pouze jediného pivovaru.

Smlouva podrobně rozepisuje jednotlivé části sumy, můžeme z ní odvodit i význam podniků, kterých se týkala. V prvním roce nájmu měl Černý zaplatit 12 000 zlatých. Z toho největší suma – celkem 5000 byla za slavkovský pivovar, 3000 za uherskobrodský, 2000 za jaroměřický, 1500 za moravskopruský a 500 zlatých za ořechovský. Nájemce musel platit i kauci, vrchnost mu ale ve smlouvě garantovala její pětiprocentní zúročení. Černému pronajímala pivovary s byty, poli, zahradami. U slavkovského pivovaru byla volská stáj, slavní a senná půda. Každý z pěti pronajímaných pivovarů měl bednárnou a stáje, sladové půdy (valečky), sklepy, pivovarské pánve, mísící a spílací kádě, chladicí a sladové štoky, sladovny a náradí včetně pivních sudů. Nájemce mohl jednotlivé pivovary sám spravovat nebo je dávat dál do nájmu. Smlouva určovala, že mu slavkovský mlynář a valchář bude šrotovat slad za jedno vědro piva z každé várky. Stejně množství piva ostatně dostával i slavkovský farář. Šrotování sladu na jednotlivých panstvích Kouniců zajišťovala za protihodnotu smlouva i s dalšími mlynáři. Naopak horní a spodní kaly a mláto putovaly z pivovaru vyjmenovaným pivopalníkům.

Smlouva pamatovala i na kvalitu piva. „Nájemce má veřejnost správným, dobrým a postačujícím pivem oblažovat,“ uváděla smlouva (MZA, 1822). Rozvoz piva do městských šenků zajišťoval nájemce, do vesnic pivo vozila vrchnost, která brala na svoje bedra zodpovědnost za stav nejdůležitějšího pivovarského vybavení, tedy pivovarské pánve. Ve smlouvě se zavázala k tomu, že ji bude opravovat. Zajišťovala také vodu a dřevo pro pivovar. Nájemce měl naopak udržovat štoky, sudy a další náčiní. Smlouva pamatovala i na odběr ječmene a těžbu ledu. Nájemce musel živit také bývalého ořechovského sládky, který byl zřejmě už na důchodu (MZA, 1822).

Jak jsme uvedli už výše, pronajímání šlechtických pivovarů bylo počátkem 19. století obvyklým jevem. Obvykle šlo ale o jeden provoz. Například kuřimský pivovar, který vlastnilo město Brno, začala vrchnost pronajímat od roku 1828. V poddanském městečku Olešnici na Moravě, kde pivovar provozovala obec, známe jména nájemců z 30. let 19. století (Vrána, 2010). Podobně z poloviny 30. let víme, kdo byl první nájemce panského pivovaru v Brtnici na Vysočině (Vrána, 2012). Zatímco v Olešnici to může být reakce provozárečnicků na náklady způsobené předchozím požárem pivovaru, u Brtnice šlo mnohem spíše o změnu v jednání velkostatku, který již napříště volil raději cestu stálých příjmů z provozu, který již obhospodařoval soukromník.

Slavkovský panský hospodářský areál u říčky Litavy zobrazuje v rozšířené verzi indikační skica z roku 1826. Císařský otisk mapy pivovar jasně popisuje jako „Brauhaus“ s číslem 160. Areál je už větší s navazujícími stavbami směrem ke Slavkovu, které mají stejné číslo, blíže ale popsány nejsou. Na areál navazovala také sýpka, o které víme z pozdější doby, že pod ní byly pivovarské sklepy. Byla zde i vodárenská věž z 16. století zobrazovaná na starších vedutách. Pivovarský areál v lokalitě s mlýnem a dalšími objekty zabíral největší část, také proto se jindy prostoru říkalo „U pivovaru“. Patřil k němu i pivovarský rybník. Podle kroniky obce se v rybníku dobře dařilo i kaprům a v létě na něm byly „rozkošné vyjíždky na loďkách“. V zimě pak „vábné dostaveníčko pro mládež i dospělé na dobře udržovaném kluzišti“ (SOA Vyškov, AMS).

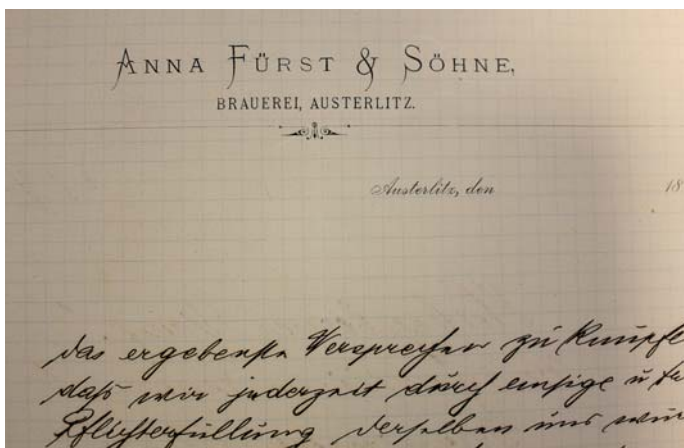
Můžeme předpokládat, že slavkovský pivovar byl postupně modernizován, i když podrobnější plány se ve fondu velkostatku nezachovaly. Nemáme také k dispozici srovnatelná data týkající se výstavu pivovaru, která by jeho rozvoj ilustrovala. Jednotlivé provozy měly na Moravě povinnost vést si speciální rejstříky, ty slavkovské se ale nedochovaly, data o výrobě jsou jen kusá. Roku 1838 dvorská komora na dotaz „v kterém času pivovarníci povinni jsou vystavované pivo do vystavovacího rejstříku zapsati“ uvedla, že „ustanovila, že se pivo k zavážení v nádobí ustanovené toho času, když je ono naložené z pivovaru vyváží, do vystavovacího rejstříku zapsati musí“. Vyplývá to z cirkuláře moravskoslezského zemského gubernia, který podepsal 20. dubna 1838 Alois hrabě Ugarte, který byl gubernátorem na Moravě a ve Slezsku. Cirkulář se zachoval právě ve fondu slavkovského velkostatku, můžeme tedy předpokládat, že se vrchnost ustanovením řídila (MZA, 1809-1850).

V roce 1846 byl slavkovský pivovar na várku 32 sudů po 4 vědrech, na dnešní počty to tedy znamená var 72 hl. Pivovar měl pronajatý Šimon Hartman se svým zetěm Markusem Löw Sternem. Protože dobře platili, panstvo jim původní nájem, který byl na tři roky, prodloužilo až do roku 1851. Nájemci měli právo výčepu ve Slavkově jak křesťanům, tak židům. V Rousínově, kde byl obecní pivovar, mohli prodávat pouze v židovské čtvrti. K tomu měli odběry na samotném panství slavkovském, tedy na Špitálce a vesnicích jako jsou Rašovice, Křížanovice, Heršpice nebo Holubice. Roční nájem za pivovar činil 2000 zlatých konvenční měny, platilo se čtvrtletně (MZA, 1849-1851).

Jak jsme připomněli už dříve, slavkovské panství mělo v té době dva pivovary. Jeden v samotném Slavkově a druhý v Moravských Prusech, který fungoval od roku 1631. Pivovar v Moravských Prusech patřil k menším moravským pivovarům a nemáme zprávy o tom, že by do něj velkostatek výrazněji investoval. Pivovar je ještě vyznačen na indikační skice k roku 1826 s popisem Brauhaus stranou obce v údolí potoka. Ze stejné doby jsou i některé nájemní smlouvy na pivovar zachované v Moravském zemském archivu (MZA, 1822). Pivovar už ale není zmíněn v přehledech funkčních provozů ve třetí čtvrtině 19. století. Je proto zřejmé, že do něj velkostatek už v době, kdy docházelo k přechodu ze svrchního na spodní kvašení a obecně k modernizacím českých a moravských pivovarů, neinvestoval. Ostatně podle plánu šlo o menší stavbu, která se do dnešních dní nezachovala. Jediné co po pivovaru zbylo, je sklep pod silnicí s upraveným vstupem. Stavební materiál z někdejšího pivovaru posloužil majitelům objektu k výstavbě vedlejšího domu.

Druhá polovina 19. století

Slavkovský velkostatek postupně navyšoval výstav svého pivovaru, což patrně souvisí s příchodem nečekané konkurence v podobě nového hrušeckého pivovaru založeného Josefem Hausnerem v roce 1869. Na tuto skutečnost po uvolnění středověkých propinačních práv, která panským podnikům zaručovala nucený odběr v místních hospodách, musel velkostatek na volném trhu reagovat. Už nestačilo být majitelem panství, odběratelé měli volnost výběru a rozhodovala kvalita a cena piva. Do pivovarů bylo nutné investovat. Navíc se změnilý významně technologie, což vedlo k modernizacím a přestavbám.

Obr. 5 Hlavičkový papír firmy, která měla v nájmu pivovar. Originál reprodukováného dokumentu je uložen v MZA, Fond G 436 Rodinný archiv Kouniců Slavkov u Brna, inv. č. 5275 A. Fürstová, kart. 533.

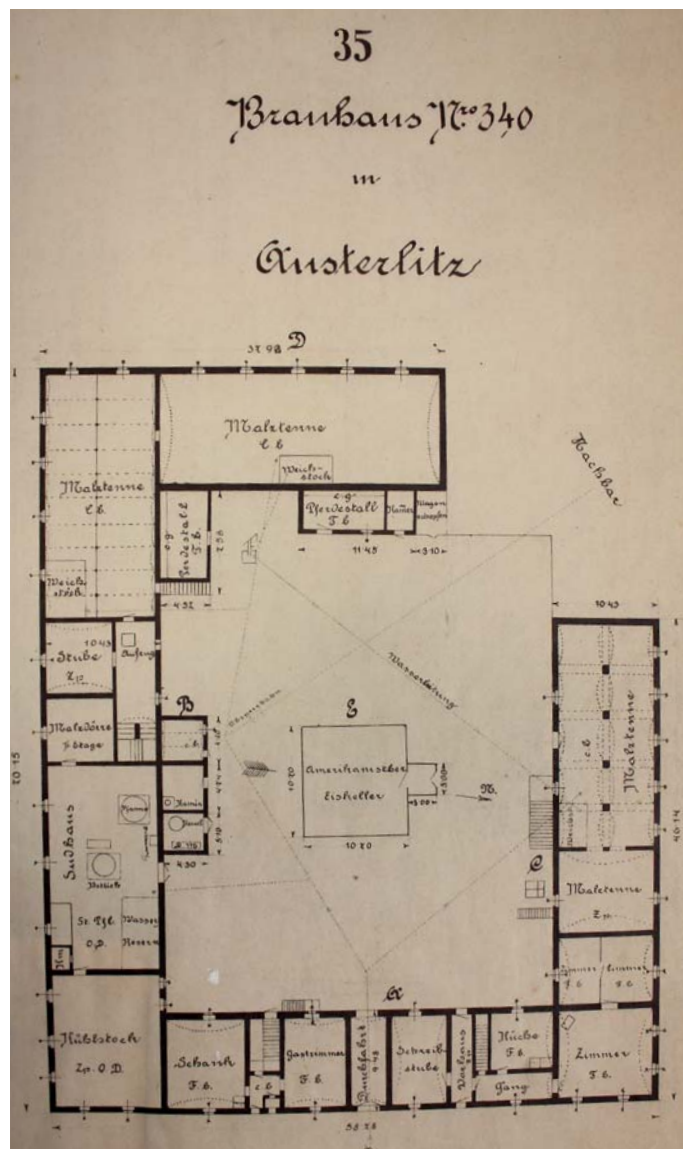
O změnách na trhu svědčí i fakta ze Slavkova. V roce 1880 se ve Slavkově uvařilo 5376 hektolitřů. To už měla pivovar zřejmě v nájmu rodina Fürstova (obr. 5). Z pivovarských zdrojů máme o jejích členech pouze minimum informací, pravděpodobně šlo o židovskou rodinu. Podle dobového obchodního rejstříku fungovala ve Slavkově od roku 1863 firma Nathana Löbla Fürsta, která byla v roce 1886 vymazána a nahrazena názvem Anna Fürst & Söhne (MZA, C11). Ve vedení společnosti řadu let působil syn Nathana Löbla Fürsta Julius Fürst. Rodina provozovala hostinec (zřejmě v pivovaře). V sezóně 1886–1887 překročil výstav slavkovského provozu 10 000 hl, o dva roky později klesl na 8400 (Likovský, 2000).

Fürstovi měli pivovar pronajatý dlouhodobě a zažili tak většinu významných změn v pivovarském obchodě. Přitom postavení nájemníků pivovarů se většinou zhoršovalo, což se týkalo zejména malých šlechtických pivovarů. Podle dochovaných statistik bylo například v roce 1870 v Čechách v činnosti 959 pivovarů, z toho 592, tedy zhruba dvě třetiny, byly v nájmu. Pro sládky nebyl problém najmout si pivovar a s rozumným výnosem v něm hospodařit. „Nájemce mohl pro svou rodinu i pro své stáří slušně zaopatření nalézt.“ (Brabenec, 1910). V dalších desetiletích se situace začala dramaticky zhoršovat v neprospěch nájemců. V roce 1898 bylo v Čechách 673 pivovarů, pronajato jich bylo už jen 229. Tyto počty v dalších letech dál klesaly. V roce 1908 evidovaly statistiky 579 pivovarů a pouze 159 nájemců. Od roku 1870 tedy ubylo 380 pivovarů a celkem 434 nájemců, což jsou čísla svědčící o rozsáhlých strukturálních změnách v českém pivovarnictví.

V řadě míst majitelé provozů neinvestovali do nových technologií, dravosti akciových pivovarů a velkokapitálu proto nemohly konkurovat. Naděje těch, kteří sázeli na poctivost a tradici se nenaplnily. Marně v časopise Český sládek v roce 1878 horoval Josef Daněk – sládek na odpočinku v Chlumci nad Cidlinou: „Kdo myslí, že jakost piva a vůbec pokrok v pivovarství je závislým na strojnictví,....ten je na hrubém omylu, neb v pivovarství (oproti cukrovarům, lihovarům pozn. autora) má se věc docela jinak. Všecky ty stroje a spousty transmisí a koleček, všecky ty měděné a železné roury, trubky a trouby, které vidíme v nově zařízených pivovarech – imponují sice nezasvěcenci, nepomáhají však valně k výtečnosti výrobku samého,“ horoval Daněk (Daněk, 1878). Přiznával přitom, že malý pivovar není zdrojem „rychlého zbohatnutí“. „I malý pivovar vedle velkého kouřiti docela dobře může,“ myslil si Daněk. Jeho slova se ale nenaplnila a doba tradičních sládků byla už dávno pryč. Naopak historie dala za pravdu těm, kteří zdůrazňovali nutnost investic. Zanikaly tedy často podniky, které byly v nájmu, což se týkalo nejen malých provozů. „V pivovaře pronajatém nepodnikl majitel za účelem zdokonalení zařízení obyčejně praničeho a byly to skorem výhradně pivovary ve vlastní režii vedené, které se v pokročilé době přiměřeně přizpůsobovaly a zlepšovaly,“ rekapituluje v Pivovarských listech situaci Karel Brabenec, který tehdy působil v pivovaru v Uhříněvsi a později také sládkoval v Mnichovicích u Prahy (Brabenec, 1910). Zbýlým nájemcům pivovarů radil nezvyšovat ceny piva, ale naopak hledat úspory v nákupu surovin. „V tomto ohledu možno mnohdy nájemci dosíci oproti velkým spolkovým nebo panským pivovarům ještě veliké výhody, neboť levným nákupem bez veškerých provizí a jiných přívěsků výroba jest levnější a hospodárnější (Brabenec, 1910)“. Sládek a často zároveň nájemce pivovaru přelomu 19. a 20. století musel být především

zdatným obchodníkem, už nestačilo jako v minulosti, aby byl především kvalitním odborníkem a dělal dobré pivo.

Slavkovský pivovar byl v té době významným průmyslovým podnikem. Jeho jednotlivé části zachycuje blíže nedatovaná mapa (obr. 6) ve fondu slavkovského velkostatku uložená v Moravském zemském archivu (MZA, F11, 340). Plán sice není datován, ale číslování pivovaru č. 340 odpovídá mapě Slavkova z roku 1875. Půdorys pivovarského areálu se blíží neúplnému čtverci, který doplňovala budova č. 339 (v minulosti zde byla mj. palírna), za níž bylo skladiště dřeva. Neúplné západní křídlo tvořilo humno s náduvníkem a stájemi pro koně. Na toto křídlo navazovalo další humno na jižní straně podél mlýnského náhonu. Jižní křídlo ve směru k mlýnu dál obsahovalo ve střední části hvozdu a topeniště pro varnu. Varna byla dvounádobová s navazujícím chladicím stokem nejbliže k mlýnu. Ve východním křídle byl uprostřed vjezd, patrný i na archívních fotografiích. Vedle vjezdu byl směrem k jižnímu křídlu pokoj pro hosty a pivovarský šenk. Napravo od vjezdu při pohledu od mlýna byl pokoj s kuchyní pro sládky. Severní křídlo bylo také využíváno jako sladovna s humnem a náduvníkem. Zajímavostí je lednice na volném prostranství dvora na čtvercovém půdoryse zhruba 10 x 10 metrů. Z plánů je patrné, že poloha pivovaru poblíž vodního toku neumožňovala mít v areálu sklepy ani lednici. Po přechodu moravských a českých pivovarů na spodní kvašení, ke kterému docházelo zejména v druhé polovině 19. století, potřebovaly pivovary mnohem větší skladovací kapacity pro led. Důvodem byla právě změna technologií, protože kvašení a dokvácení probíhalo za výrazně nižších teplot, než tomu bylo u kvašení svrchního. S tím se museli vyrovnat i sládci ve Slavkově, kteří využívali sklepy pod panskou sýpkou. Sklad ledu uprostřed

Obr. 6 Plán areálu panského pivovaru z konce 19. století. Originál reprodukováného dokumentu je uložen v MZA, F 11 Velkostatek Slavkov u Brna, inv. č. 2462 (plánek pivovaru), mapa č. 43.

pivovaru byl patrně z nouze ctnost. V plánu je popisovaný jako tzv. Amerikánská lednice. Ty byly většinou dřevěné, stály nad terénem a vlastně chránily led sesbíraný na rybnících před slunečním světlem tak, aby ho měl pivovar dostatek v průběhu letních měsíců. Například v Brně první podobná velkokapacitní lednice stála až v polovině 80. let 19. století u Svatky v Jundrově. Obvyklou praxí druhé poloviny 19. století zejména na Brněnsku bylo i zavážení smluvních hostinců ledem. O tom, zda slavkovský pivovar disponoval i jinou lednicí, zprávy nemáme, každopádně rozměr lednice na dvoře pivovaru nemohl na obě činnosti – tedy pivovarskou i hostinskou stačit.

V roce 1889 měla pivovar v pronájmu stále rodina Fürstova. Anna Fürstová koncem června v listu na hlavičkovém papíře společnosti blahopřeje majiteli panství Albrechtu z Kounic (nar. 28. 6. 1829) k šedesátým narozeninám. Na závěr přidává ujištění, že mu bude firma Anna Fürst & Söhne jako nájemce nadále věrná a že rodina bude plnit všechny své povinnosti (MZA, G 436, i.č. 5275). V roce 1892 vypsal Albrecht hrabě Kounic inzerát na další pronájem pivovaru. Místní Češi v čele s bývalým starostou a národním buditelem Janem Kolářkem doufali, že se pivovar dostane do českých rukou. Ostatně v nejednom místě vyhrál pivovar Čechům volby, příkladem za všechny může být Jevičko v souvislosti s výstavbou nového rolnického pivovaru. „Každému upřímnému Slavkovanu na tom záležeti musí, aby naše město Slavkov v rozvoji svém pokračovalo, aby peníze v Slavkově získané, také v Slavkově zůstaly, aby Slavkov rok od roku nechudobněl. Protož starati se jest, aby živnosti i obchody ve Slavkově, byly v rukou lidí, kteří pro rozvoj města Slavkova mají smysl. Důležité jest proto kdo ve zdejším hraběcím pivováře jest sládkem, neboť jest to živnost velká důležitá, netoliko pro město samo, nýbrž i pro obilní trhy Slavkovské i pro celé okolí, které přijmíti máme i aby mělo svůj spád do Slavkova, a tak pomáhalo naše obchody a živnosti netoliko udržovati, nýbrž i zvelebovati,“ psal Kolářek a spolu s dalšími prosil místní zastupitelstvo, aby hrabě pivovar pronajal „jiným pachtýřům nežli nyní jsou“ (SOA Vyškov, 1892). Výsledkem byl dopis zastupitelstva adresovaný hraběti se stejným cílem, navíc s upozorněním na kvalitu piva, která zřejmě za Fürstů nebyla valná. Ke změně ale nedošlo, protože rodina Fürstova figuruje v pivovarských statistikách u Slavkova dál.

Další modernizace pivovaru byla plánována v roce 1894. Ředitelství slavkovského velkostatku oznamuje místnímu obecnímu úřadu, že bude zdejší pivovar „zařizovati na parní závod“ (SOA Vyškov, 1894). Vedení velkostatku píše, že s investicí souvisí zavedení „rourovodu pivního“ z pivovaru do sklepa pod dnes už nestojící panskou sýpkou. Tento pivovod bylo nutné dát asi 1 a půl metru pod obecní silnici. Velkostatek v této souvislosti žádal obec o svolení. „Veškeré práce provedeny budou co nejrychleji, příkopa se prohodí, rourvod položí a silnice opět do dřívějšího stavu uvede a velkostatek ručí vůbec za všechnu možnou škodu.“ Jak záležitost dopadla, z archivních pramenů nevíme. Jisté je, že pivovar dál provozovala rodina Fürstů v čele s Juliem. Ten na přelomu století čelil nepřijemnému sporu. Byl obviněn z toho, že v Brně zanechal nemanželské dítě, které se narodilo Josefě Musilové, za svobodna Medunové, která pracovala v Brně jako služebná. Materiály z roku 1898 hovoří o „zamýšlené rozepři“ proti Juliovi Fürstovi. Vyplyvá z nich, že Julius Fürst 27. června 1890 uzavřel smlouvu s Karolínou Fürstovou, ženou Löwovou. Údajně nemanželské dítě Josef Meduna se narodilo o osm let později. Fürst se i po letech údajně zdráhal uznat své otcovství a plnit svoje povinnosti. Poručník dítěte se v této věci ptal soud na majetkové poměry Julia Fürsta včetně věna a pozůstalosti po otci Nathanovi Löblovi (MZA, C11). Kromě Julia se v materiálech rejstříkového soudu objevuje ještě řada dalších jmen z rodiny ve vedení podniku, zejména Wilhelm (Vilém). Rodina ale stále podnikala pod názvem Anna Fürst & Söhne (MZA, C11).

☒ 5 20. STOLETÍ

Pivovarská výroba ve Slavkově, podobně jako v Hruškách, stoupala. Nad desetitisícovou hranici se výstav slavkovského pivovaru pohyboval ještě začátkem 20. století. V sezoně 1900–1901 Slavkov najdeme na samém chvostu tabulky moravských pivovarů, které překročily tuto hranici. Za Slavkovem je z 54 pivovarů nad touto metou pouze Kuřim, kterou vlastnilo město Brno – pivovar byl ale už v nájmu. Pivovary velikosti slavkovského provozu byly dále ve Vsetíně, Kyjově, Lipníku, Místku, Uherském Brodě, Třebíči nebo Hukvaldech. Konkurenční Hrušky měly výstav o asi 6000 hektolitřů vyšší než Slavkov, také ony byly ale spíše na chvostu tabulky. Pro srovnání – v Čechách bylo pivovarů s výstavem nad 10 000 hl téměř 200, v české části Slezska pouhá devítka. Vratmě se ještě k nejbližším provozům

u Slavkova. V Brně s Jehnecími fungovalo tehdy ještě pět pivovarů, kromě starobrněnského také Moravia, Braunerův na Pekařské ulici a Šebrleho pivovar. Ten byl ze zmíněných nejmenší, prakticky o velikosti pivovaru v Hruškách. Slavkovsku blízký vyškovský pivovar měl výstav těsně pod hranici 30 000 hektolitřů (Anonym, 1903).

Následujících osm let můžeme sledovat podrobné statistiky obou nejbližších konkurentů, tedy slavkovského a hrušeckého provozu. U Slavkova byly výstavy, a tím i odbyt, dlouho stabiální. V sezoně 1903–1904 se přiblížil hranici 13 000 hektolitřů, poté mírně poklesl, v sezoně 1907–1908 tuto hranici překročil na 13 246 hektolitřů. Mezi nájemci začátku 20. století bylo více generací Fürstů, po Juliovi nastoupil Mořic a následně v roce 1914 Vilém. Pivovar v Hruškách, který vznikl teprve v roce 1869, ve statistikách sezony 1901–1902 poklesl o tři tisíce hektolitřů. Výstav se pak mnoho let pohyboval na hranici 14 000. Je zajímavé, že tuto hranici nepřekonal ani po roce 1918, když už vlastnil i slavkovský provoz (Likovský, 2006).

V sezoně 1910–1911, kdy byly oba pivovary v regionu ještě v slušné kondici, bylo na Moravě 48 pivovarů s výrobou přes 10 000 hl. V Čechách jich bylo 231, ve Štýrsku 8, Haliči 32, Bukovině 4, Dolních Rakousích 25, Horních Rakousích 24, Solnohradsku 10, Korutanech 6, Krajíně 3, Přímoří 1, Tyrolsku 16 a Vorarlbersku 3. Z celkem 95 pivovarů na Moravě bylo 20 akciových, 11 obecních, 64 bylo v soukromých rukou. Celkem 66 pivovarů včetně toho slavkovského bylo s parním pohonem, v 31 byly zdrojem síly také elektromotory, jiné motory byly v šesti případech, dva pivovary měly ještě žentoury a 23 jich bylo stále primitivních bez využití moderních technologií a tedy na ruční pohon. Statistika uvádí přehled pohonů, které se v jednotlivých provozech nacházely. Na některých místech bylo více těchto zařízení. Například nejmenovaný pivovar se zastaralým žentourem měl zřejmě i jiné vybavení na úrovni doby. Celkem 40 moravských pivovarů mělo v té době vlastní sladovnu, šest krylo vlastní potřebu sladu jen částečně a 35 mělo slad pro vlastní spotřebu i prodej. Naprostá většina pivovarů měla vlastní stáčírnu na lahve. Z 95 provozů jich bylo 83. Celkem 63 pivovarů mělo vlastní bednárnu, čtyři pak vlečku s koleji. Umělé chlazení mělo jen minimum pivovarů. Sladkou vodou chladilo provoz 22 pivovarů, slanou 16 a 7 vyrábělo vlastní led (Anonym, 1913).

Významnou událostí související s dějinami pivovarnictví na Slavkovsku je úmrtí zakladatele a ředitele hrušeckého pivovaru Leopolda Hausnera, který zemřel 5. srpna 1911 ve věku 51 let (Anonym, 1911b). Už 24. srpna téhož roku píše slavkovskému starostovi komitét složený ze zemského poslance Střelce a ředitele hospodářské školy Žváčka o připravovaném zřízení „rolnického pivovaru v okrese Slavkovském“ (SOA Vyškov, 1911). Komitét se při své první schůzi usnesl požádat jednotlivé obce v okrese, aby utvořily okruh „interessentů“ a následně se dostavily na schůzi 24. srpna 1911 v hostinci pana Šustra v Křenovicích. „Vzhledem k velké důležitosti věci, dožadujete se o laskavé spolupůsobení a očekáváte se najisto do schůze,“ píše komitét slavkovskému starostovi. O pár týdnů později přináší Kvas zprávu, že Hausnerův pivovar převzeme akciová společnost s kapitálem 500 000 K za účasti Moravsko-slezské banky v Brně (Anonym, 1911a). V roce 1916 bylo na valné hromadě podniku 32 akcionářů zastupujících 990 akcií. Valné hromadě předsedal slavkovský lékař Albert Eremiáš. Firma vydělala v posledním roce 3176 K, ale očekávala problémy související se zastavením výroby za války a nedostatkem surovin. Zisk proto použila na krytí ztráty z minulých let. Do správní rady byli zvoleni významný politik a národohospodář Kuneš Sonntag, který byl v té době přísedícím brněnského zemského výboru, dále starosta blízkého Zbýšova Vilém Florián nebo rolník ze Slavíkovic Václav Trnka. V pivovaru se dál angažoval například účetní slavkovské záložny František Uhlíř nebo hrušecký starosta František Holoubek (Anonym, 1916–1917a). Z uvedeného je patrné, že projekt akciové společnosti byl v té době ryze českým, oproti tomu slavkovskému.

Situace za války

Výstavy slavkovského pivovaru do začátku první světové války mírně klesaly. Jeho provozovatelé se museli stejně jako jejich konkurence ve válečných letech vyrovnat s nedostatkem surovin. O válečných poměrech v roce 1917 se krátce zmiňuje i slavkovská městská kronika. Podle ní nebylo možné sladovat ječmen, který se používal výhradně na mouku. Sládkci proto používali často jako náhražky jiné druhy obilí s tím, že výsledek byl často nejistý. I tak byl zlatavého moku v hostincích nedostatek, a to i přesto, že značná část mužské populace musela narukovat do války. Návštěvníkům hostinců ale nechybělo jen pivo. „V hostincích se pilo víno a požívaly náhražky čaje z malinových, ostružnickových a jahodovníkových lístečků. Kouřilo se listí bukové, rebarborové, jetel, květ růžový a jiné. Kuřáci dostáva-

li na tabačky jeden balíček tabáku špatného nebo dvě cigáry až čtyři podle dobrého oka u trafikantky nebo trafikanta na týden. Byli jsme otroky trafiky," uzavírá slavkovský kronikář (SOA Vyškov, AMS).

Prodej pivovaru

Panský pivovar ve Slavkově u Brna koupil v roce 1917 konkurenční pivovar v Hruškách i se zdejší sladovnou za 200 000 korun. Z hlediska koncentrace trhu a blízkosti obou provozů šlo o logický krok. Infomace v odborném tisku se v té době omezovaly pouze na krátké zprávy, což je i příklad Kvasu (Anonym, 1916–1917b). Z pozdějších stanov hrušeckého pivovaru ale víme, že společnost v roce 1917 znovu navýšovala svůj kapitál. Když přebírala po Hausnerovi firmu, měla kapitál 400 000 K rozvržených na 2000 akcií. Tento kapitál v roce 1915 navýšila o 200 000 K vydáním další tisícovky akcií a stejně postupovala v roce 1917. O rok později vydala dalších 3500 akcií za stejnou nominální hodnotu. Tím se akciový kapitál firmy zvýšil na 1,5 milionu korun (MZA, H 624, i.č. 1).

Vydáváním dalších akcií firma získávala prostředky na akvizice. Prvním krokem k rozšíření bylo získání slavkovského pivovaru. Vedení hrušeckého podniku potřebovalo navýšit výrobu a tím zvýšit rentabilitu, protože svou kapacitu využívalo asi jen z jedné třetiny. Dalším krokem stejným směrem mělo být ovládnutí pivovaru v Kyjově a zastavení výroby i tam (MZA, 1924). Hned po převzetí byl pivovar ve Slavkově uzavřen, na místě toho vznikl společný projekt akciového pivovaru. Nový majitel objekt upravil na obchodní sladovnu. V areálu zůstal výčep piva. Ještě za první republiky k němu přiléhala salajkárna, která byla na zboření a sklad lahvového piva s trafikou, ve kterém byla nálevna s hostinskou zahradou. Patrně táž, kterou dříve provozovali Fürstovi.

Po válce byl nový majitel v dobré kondici, alespoň tomu napovídala čísla, která firma oficiálně vykazovala. Na valné hromadě v říjnu 1920 vedení podniku schválilo vyplácení dividendy 20 Kč na akcii ze zisku 181 720 Kč (Anonym, 1920–1921a). Pivovar už předtím změnil název z Rolnický akciový pivovar se sladovnou v Hruškách u Slavkova na První rolnický akciový pivovar a sladovnu na Slavkovsku v Hruškách (Anonym, 1920–1921b). Hrušecký akciový pivovar následně investoval do slavkovské sladovny. Potřeboval zvýšit její kapacitu na úkor již nevyužívaných pivovarských prostor. První zmínky o přestavbě areálu jsou z roku 1920. Podle soupisu jmění společnosti ke konci srpna 1921 stavba humna vyšla na více než 275 000 Kč, účetní hodnota slavkovské sladovny se tak zvýšila na 481 340 Kč (MZA, 1921–1928). Bývalou varnu a spilku nahradilo podle plánů humno s náduvníkem. Humno bylo nově i v patře nad někdejší spilku a varnou (SOA Vyškov, 1920–1923). Vedle menšího hvozdu vznikla přístavba nového většího hvozdu, což stálo více než 222 000 korun. Položka za stavbu je uvedena v roční bilanci sečené ke konci srpna 1923 s tím, že účetní hodnota budov slavkovské sladovny se zvýšila na 583 422 Kč (MZA, 1921–1928).

V září 1922 byla přestavba hotová, kolaudace se konala v následující roce se závěrem, že všem předepsaným podmínkám bylo vyhověno v rozsahu tehdejšího provozu sladovny, který byl jen desetiprocentní oproti klasickému. Pokud měl dosáhnout plného zatížení, bylo nutné udělat ještě další změny, a to především zesílení stropních konstrukcí. „Zatížení takové nastane, když výška zeleného sladu dosáhne vrstvy 15 cm silné při rozprostírání po celé stropní konstrukci," uvádí posudek (SOA Vyškov, 1920–1923). Zástupce pivovaru se pod tento závěr podepsal a kolaudaci tak nebránilo nic v cestě. Podnik investoval v menším i do hrušeckého pivovaru, postavil stáje za 90 405 Kč a strojovnu za více než 77 000. Účetní hodnota pivovarských budov v Hruškách byla ale nižší než slavkovské sladovny, jen mírně překročila 400 000 Kč. V následujících letech se pak po odpisech ještě snižovala.

Podnik celkově stále vytvářel zisk. V soupisu jmění ke konci srpna 1922 je za uplynulý účetní rok za pivo utržených přes 329 000 Kč, z toho téměř za 200 000 ležáku a dále ve zhruba stejném poměru výčepního piva a speciálu (MZA, 1921–1928). Pivovar vydělal přes 128 000 Kč. O dva roky později byly tržby za pivo 315 000 Kč, z toho 166 000 za desítku, 132 000 za dvanáctku a necelých 18 000 za čtrnáctku. Pivovar už ale byl ve ztrátě, což se opakovalo i v dalších letech. O tom, že hospodaření podniku nebylo úplně zdravé, svědčí dochované informace už z hospodářského roku 1921–1922 (MZA, 1924). Při správné kalkulaci by podnik vykázal ztrátu asi 67 000 Kč. Správná rada ale byla toho názoru, že by se vzhledem k plánované fúzi s kyjovským pivovarem, „a stávajícím poměrům" měla vyplácet alespoň šestiprocentní dividenda, proto v účetnictví navýšila průměrnou cenu sladu, čímž se kryla ztráta a podnik ještě vykázal zisk 128 000 Kč. K tomu se přidaly v následující sezóně problémy s využitím sladovny kvůli špatné úrodě na Slavkovsku. Firma musela

ječmen kupovat na burze a značně ji zatížily dovozní náklady. Jakost byla horší, slad na humnech musel ležet dva týdny namísto obvyklého jednoho. „Těž export byl malý. Ječmen draze nakoupen a slad lacino prodán," uvádí ke konečnému vyúčtování roku 1922–1923 účetní podniku Filip Fišer (MZA, 1924). Bilanci podniku kazil i nižší výstav. Firma také koupila za 600 000 Kč akcie kyjovského pivovaru i s úroky, které zatěžovaly pivovar v Hruškách částkou 60 000 Kč, tedy pěti korunami na jeden hektolitr. Hrušecký pivovar měl tehdy navíc sklad v Bučovicích a Rousínově a stáčírny piva do lahví v Křenovicích, Slavkově a Pozořicích (MZA, 1924).

Podnik ale táhl ke dnu nedostatek kapitálu, který firmu provázel už v době, kdy přebírala po Hausnerovi podnik v Hruškách a další akviziční snahou se tato situace jen zhoršovala. „Otázka vlastního a cizího kapitálu byla hned z počátku značně pochybenou," uváděl v lednu 1924 Fišer (MZA, 1924). Místní podnikatelé převzali pivovar od firmy Josef Hausner za 525 000 Kč mimo zásob. Akciový kapitál byl tehdy ale pouze 400 000 Kč, z toho 150 000 Kč měla společnost sama. Hned v první roční bilanci vlastní kapitál obnášel 400 000 Kč a cizí 541 000 Kč. Další zvýšení akciového kapitálu firma používala čistě k investicím a provozní kapitál zůstával jen z úvěru. Závody byly sice moderní na výrobu asi 35 000 hl a 300 vajenů ječmene, ale kapacita byla využita asi pouze z třetiny. „Správná rada měla snahu, aby výroba byla zvýšena a koupila pivovar ve Slavkově... a koupila akcie pivovaru v Kyjově, aby tím měla uvolněnou cestu k fúzi, a tím pak k uzavření pivovaru. Leč toto rozšiřování výroby nešlo takovým tempem, jakým by si správní rada přála," rekapituloval Fišer (MZA, 1924).

O fúzi s kyjovským pivovarem se jednalo několik let. Aktuální se tato otázka stala v roce 1922, kdy ji začalo řešit užší vedení kyjovského pivovaru. Oba podniky měly jedno společné, velkou část jejich akcií vlastnili rolníci a místní podnikatelé, v obou případech šlo o české podniky. V polovině června 1922 jednalo o situaci užší vedení kyjovského pivovaru. Na přetřes přišla i klíčová otázka, že fúze bude znamenat zavření jednoho z provozů – toho kyjovského, jehož kapacita byla omezena na 20 000 hl. Člen užšího vedení kyjovského pivovaru Josef Jakerle ale už tehdy poznamenal, že podle něj hrušecký pivovar nikdy nebude velkopivovarem, jak si jeho majitelé patrně přáli. „Co to stálo práce a starostí než pivovar náš (kyjovský – pozn. autora) z židovských rukou byl vyměněn a nyní na vesnici máme pivovar zvětšit a ve vlastním městě pivovar rušit," láteřil Jakerle (MZA, 1887–1948).

Nabídka na fúzi se brzy stala oficiální, Hrušky argumentovaly tím, že výsledkem bude snížení režie. Se záměrem ale část akcionářů kyjovského pivovaru nesouhlasila a fúzi odmítala. Argumentovala tím, že pokud se v Kyjově přestane vařit pivo, polovina odběratelů odejde a pivo z Hrušek akceptovat nebude. Navíc hrušecký podnik měl nevýhodnou polohu tři čtvrtě hodiny od železnice. Kyjovští se dokonce vydali do Hrušek na obhlídku a situace je zklamala. Zdejší pivovar byl oproti tomu jejich údajně starý a jedna budova „skoro na zboření" (MZA, 1887–1948). Naopak pro fúzi byl fakt, že v Kyjově se nesladovalo a hrušecký podnik měl kromě vlastní ještě další sladovnu ve Slavkově a v nájmu sladovnu v Rousínově. Než se vedení pivovaru rozhoupalo, někteří z jeho členů začali prodávat akcie včetně člena užšího vedení Julia Kupky, který prodal přes 500 akcií po 400 Kč za kus. Někteří další si mysleli, že hrušecký podnik získá více než polovinu všech akcií toho kyjovského jen těžko, ale opak byl pravdou. Už v září 1922 bylo jasné, že novým většinovým akcionářem je hrušecký podnik, kterému pomáhala Moravsko-slezská banka. Menší akcionáři prodávali i za 250 Kč za akcii. Vedení kyjovského pivovaru proto muselo zastavit narychlo už nasmlouvanou stavbu hvozdu, kterou projektovala firma Rainberg & Novák. Té pak vznikla škoda, kterou vymáhala. Dál už se jednalo jen o tom, zda dojde k likvidaci kyjovského podniku nebo nikoliv. Přitom pivovar, ke kterému patřil i mlýn, byl oproti tomu hrušeckému stále v zisku. Za sezónu 1921–1922 dokonce 60 689 Kč. V listopadu 1922 už vedení kyjovského podniku přebírá na valné hromadě nový majitel v čele se slavkovským lékařem Albertem Eremiášem, ředitelem tamního cukrovary Karlem Horkým a ředitelem hrušeckého pivovaru Richardem Neubauerem (MZA, 1887–1948).

Antipatie mezi zástupci nového vlastníka a dalšími kyjovskými akcionáři pokračovala po celou dobu vratkého spojení. Sládek Jan Puhlovský si v roce 1923 stěžoval, že slad, který se do Kyjova vozí z Hrušek, je nekvalitní. Krátce na to dal sám výpověď a odešel do Chrudimi. V lednu 1924 ředitel hrušeckého pivovaru R. Neubauer prohlásil v Kyjově: „Jdeme vstříc špatné budoucnosti, jelikož nakupujeme drahé suroviny ječmen a chmel mimo to naše režie je vysoká, zaměstnáváme mnoho dělnictva, tím že sklepy (v Kyjově – pozn. autora) nejsou při pivovare." (MZA, 1887–1948) Brzy na to se ale jedná o zpětném odkupu akcií, také v souvislosti s úpadkem Morav-

Obr 7 Pohled na panský pivovar a sladovnu ve Slavkově. V popředí bývalý panský mlýn, ve kterém je dnes minipivovar Destily (Archiv Jiřího Hořavy)

sko-slezské banky nebo záměrem starobrněnského pivovaru získat hrušecký podnik. Angločeská banka, která nově hrušecký podnik financovala, tlačila na fúzi s Kyjovem. Podnik tak měl podle některých lépe čelit kapitálově silnému „Starobrunu“, Moravii a Jarošovu. Kyjovský pivovar patrně zachránila investice Syndikátu řepařů, který do podniku v Hruškách kapitálově vstoupil a na fúzi už netlačil (MZA, 1887–1948).

Uvedené informace z Kyjova nám dávají lepší možnost pochopit, v jaké situaci byl hrušecký podnik jako celek. Z materiálu, který jeho účetní Fišer v lednu 1924 předložil na valné hromadě, vyplývá, že rolníci nevlástnili v té době ani většinu akcií podniku. Měli ji získat až převzetím akcií od Moravsko-slezské banky. Fišer navrhoval více než milionovou ztrátu vyřešit snížením akciového kapitálu o 900 000 Kč a výměnou akcií za nové v poměru pět ku dvěma. Pak měla být provedena okamžitě fúze s kyjovským pivovarem a výroba převedena do Hrušek, čímž by se výstav zvýšil na 20 000 až 22 000 hl. To se ale nikdy nestalo. „Hlavní však podmínkou existence společnosti je zajištění úvěru buď u Anglobanky neb u ústavu jiného. Jako další záruka za úvěr nabídl by se reality pivovaru kyjovského,“ radil Fišer (MZA, 1924).

Zatímco Fišer svou analýzu ještě uzavíral tím, že se podnik dá dále dobře vést s přiměřeným ziskem, hospodářský a účetní rada Pavel Zuna byl k vedení podniku mnohem kritičtější. Z jeho listu valné hromadě vyplývá, že poválečné bilance podniku se musely přepisovat, dividendy se vyplácela z případně vykázaného čistého zisku. „Vy jste ale neměli ani hrubý ani čistý zisk a neměli jste z čeho odpisovat, je to zbytečné válení pasivních cifer od roku k roku, které přece pak nelze odpisovat. Z bankovních drahých peněz pořídili jste hrůzu investic, při tak velkém saldu ani na úrok nevyděláte,“ psal valné hromadě pivovaru Zuna (MZA, 1924). Přitom radil následující: „Dobrá rada zde leží u ruky: bankovní závod má v pivovar tolik důvěry, že draho půjčí Kč 2,889.000 a nebojí se že přijde o peníze, proč si tam neuloží peníze páni akcionářů – řekněme na jednu třetinu procenta toho co se platí bance, tímto způsobem si pomohli veškeré závody na Moravě a nebylo potřeba žádné zvyšování akciového kapitálu a zbytečné fusování s jiným závodem, který to také zdarma neudělá a bude chtít při tom něco trhnouti,“ psal Zuna a na závěr doporučil podniku, ať utáhne šroub disciplíny a propustí zbytečný personál. Chyby podle něj nebyly v administrativě, ale spočívaly v nákupu surovin za předražovaných cen, levněm prodeji piva, poskytování bonifikací, ve vysokém úvěru u šenkýřů, kteří žádné úroky neplatili. Hrušecké pivo bylo podle Zuny často levnější než výrobní cena, kritizoval také abnormální úbytek piva při výstavu nebo zbytečné zásoby, které si podnik dělal. Kritizoval také vysoké platy úředníků i dělníků.

Hrušecký podnik si svou situaci analyzoval velice podrobně, nechal si zpracovat i znalecký posudek na svoje výrobní závody. Z něj vyplývá, že slavkovská sladovna byla většinou ziskovým podnikem. Hrušecký pivovar ji využíval, protože ta jeho byla ve velmi špatném stavu. Kapacita slavkovské sladovny činila 120 vagonů, což odpo-

vídalo výrobě 85 000 hektolitrů deseti-stupňového piva ročně. Byla tedy čistě vývozní, počítalo se až se 100 vagony na export ročně (MZA, 1924). Půdy sladovny byly v roce 1924 částečně opotřebované, vybavení strojů bylo v dobré kvalitě. „Půdy sladové jsou bezvadné a těž odkličovací stroj zachovalý. Veškeré tyto stroje, jakož i vyťahovadla jsou poháněny úsporně elektrinou,“ uváděl dobový znalecký posudek. Humna sladovny měla cementovou dlažbu, byla zachovalá. Na máčení sladu měl provoz železné náduvníky s kónickým dnem a samospádovou výpustí. Hlavní hvozď měl v půdorysu 40 metrů čtverečních. „Je velmi dobré soustavy a pracuje úsporně při malé spotřebě uhlí, stačí na výrobu až 75 vagonů. Menší hvozď pracuje méně ekonomicky. Dokonalý nový hvozď omezuje spotřebu paliva na minimum, takže úplně vyváží výlohy dovozu do Hrušek,“ uvádí v posudku znalec Alois Staller.

Staller (ročník 1879) byl tehdy uznávaným pivovarským odborníkem. V Pivovarských listech v roce 1905 například napsal stať o významu pivovarského inovátora Poupěte. Tehdy působil ještě jako podstarší v Brodce u Nezamyslic.

V době, kdy posuzoval kvalitu hrušeckého a slavkovského provozu, Staller sládkoval v Třebíči, odkud přešel na svou poslední štaci do Jevíčka. Jak už jsme zmiňovali, sladovna v Hruškách byla ve velmi chatrném stavu, oproti tomu pivovar byl ve velice solidní kondici a vyhovoval téměř ve všem moderním a hospodárným požadavkům. Varna byla na elektrický pohon, který byl poměrně levný. Její veškeré strojní zařízení bylo málo opotřebované. Umělé chlazení mělo výkon 100 000 kalorií za hodinu práce, solidní byl i stav spilký a ležáckého oddělení. Sklepy stačily bez problémů na výrobu 20 000 hl ročně. Firmě Staller doporučoval zvýšit výrobu více-stupňových piv, což mělo vylepšit celkovou bilanci pivovaru, navrhl také úspory v nákupu surovin, zejména ječmene (MZA, 1924).

Slavkovskou sladovnu, která sladovala mj. pro pivovar v Brumově, v listopadu 1924 zastihl požár. Devátého listopadu chytila střecha obytného stavení v areálu. Na půdě byla tehdy zásoba kolem 50 metráků sena. „Jako příčina ohně udáno krátké spojení,“ uvádí slavkovská kronika (SOA Vyškov, AMS). Hasiči byli ale rychle na místě, vyplatila se nová motorová stříkačka, kterou místní koupili. To se ale už blížil pád celého akciového podniku. Pokladní výpisy k srpnu 1926 uvádí tržby za desítku hrušeckého piva přes 185 000 Kč a za 12 celkem přes 167 000 Kč (MZA, 1921–1928). Ztráta pivovaru se navýšila na více než 200 000 Kč. V položce pasiv se účet u peněžních ústavů přiblížil třímilionové hranici.

Pád posledního pivovaru na Slavkovsku přišel o rok později. Důvodem úpadku byla již zmiňovaná ztrátovost. Ze soupisu jmění slavkovské sladovny k srpnu 1927 vyplývá, že účet budov už klesl pod 500 000 Kč, sladovna ale měla zisk z kampaně 1926–1927 celkem 67 730 Kč. Oproti tomu účetní hodnota pivovaru v Hruškách už klesla na pouhých 311 022 Kč. K tomu patřila pivovarská restaurace, která dodnes stojí, další dům v Hruškách a ještě jeden v Bučovicích. Hrušecký pivovar tehdy vlastnil ještě celkem 1514 akcií kyjovského pivovaru v účetní hodnotě téměř půl milionu korun. Za desítku utržil přes 158 000 Kč a za dvanáctku přes 107 000 Kč, k tomu bylo nutné připočít menší tržby stáčírný ve Slavkově, dohromady tržby za pivo klesly na 272 639 Kč. U věřitelů měl podnik manko přes 2,6 milionu Kč (MZA, 1921–1928).

V roce 1927 byla největším věřitelem podniku společnost s ručním omezeným Syndikát řepařů – akcionářů se sídlem v Brně. Ten se domluvil se starobrněnským pivovarem a Moravii, že jim obstará rozhodující akcionářský podíl na Rolnickém akciovém pivovaru a sladovně na Slavkovsku v Hruškách s tím, že za jednu akcii dají pivovary 20 Kč. Zpětně se pak brněnské podniky měly postarat o dorovnání pohledávky řepařského syndikátu. Celkem měly pivovary koupit minimálně 6000 akcií a řepařský syndikát se měl postarat o to, aby hrušecký podnik neměl žádné další dluhy, kromě pohledávky, kterou držel syndikát. V říjnu 1927 píše řepařský syndikát Moravii, že za tři dny složí požadovaný balík 6000 kusů akcií ve prospěch jejího společného účtu se starobrněnským pivovarem a žádá firmu

Obr. 8 Pohled na současný stav někdejšího panského pivovaru v roce 2015 (Foto: autor)

o zaplacení požadované sumy. Obě smluvní strany pak spolu ještě musely řešit náhrady za pivo dodávané do hostinců v rámci dohody uzavřené mezi pivovary, daňové nedoplatky a další položky (MZA, 1927–1930). Pádem pivovaru v Hruškách se ulevilo i pivovarským v Kyjově. V prosinci 1927 uvedl předseda správní rady Josef Krist na valné hromadě podniku: „Nejistota o existenci našeho závodu trávající celkem pět let a způsobující nedůvěru a rozhořčení mezi akcionáři jest konečně zažehnána“ (MZA, 1887–1948).

Hrušecký podnik byl definitivně zrušen v roce 1928. Podle Kvasu přešel po dlouhém vyjednávání do majetku obou brněnských pivovarů, tedy Starobrno a Moravie, které čím dál častěji pod křídly Moravské banky dělaly akviziční politiku společně. Pivovar v Hruškách uvařil v posledním roce své činnosti 12 000 hl, jeho kapacita ale byla 30 000 hl. Noví majitelé rozprodali veškeré strojní zařízení firmě Oldřich Netopil, velkoobchod se starým železem a kovy v Přerově. Slavkovská sladovna byla dál v provozu. Vedl ji nový majitel Musil, který uzavřel mimo jiné kontrakt na dodávku sedmi vagónů sladu do Kyjova (MZA, 1887–1948).

Brněnské pivovary si rozdělily odběratele a zásobovaly je svými sklady (Anonym, 1928). Tak jako v Hruškách si počínaly brněnské pivovary následně i v Sokolnicích u Brna. V roce 1930 si pronajaly na základě dohody s městem Brnem provoz v Kuřimi s tím, že zde už výroba obnovená nebude. Již dříve starobrněnský pivovar pohltil například konkurenci v Dolních Věstonicích nebo Troubsku u Brna. Seriál akvizic se urychlil s hospodářskou krizí ve třicátých letech. V roce 1933 skončila výroba piva v Moravii, se kterou starobrněnský pivovar později fúzoval. Získal tím také pivovar v Jehnicích u Brna a v Rájci nad Svitavou. Krizi nepřežil ani Tůmův Novopramen v Brně, který koncem roku 1935 nabízel starobrněnskému konkurentovi za 400 000 Kč marně svůj zhruba desetitisícový kontingent. Na Brněnsku tak už „Starobrnno“ nemělo konkurenci. Po krachu mateřské firmy se nového účelu dočkal slavkovský pivovarský rybník. V roce 1930 jej od starobrněnského pivovaru za 25 000 Kč koupila slavkovská obec. Rybník byl osázený kapry a měl rozlohu jednoho hektaru. Část rybníka sloužila jako koupaliště, které bylo postaveno nákladem 90 000 Kč. K letním

Obr. 9 Zbytky historické spilky v roce 2015 (Foto: autor)

radovánkám místních patřilo veslování, v zimě pak bruslení. Také někdejší slavkovský pivovar postupně osiřel. V druhé polovině 20. století v něm byl několik desetiletí velkosklad elektroodbytu.

☒ 6 HOSPODY

S historií slavkovského pivovarnictví úzce souvisí i hostinský a společenský život. Věnujme tedy několik vět největším slavkovským podnikům z přelomu 19. a 20. století. Ve městě tehdy bylo hned několik hostinců, podle kroniky města jeden hostinec připadl na 260 obyvatel. Potvrzuje to i soupis živností z roku 1911. Kromě již zmíněné rodiny Fürstovi, která provozovala i pivovar nebo Františka Frištenského, měli ve Slavkově v té době hostinec Josef Beránek (v nájmu), František Dohnal (náj.), Josef Dudek, Filipína Glossnerová, Františka Hejnošková (náj.), Josef Janiček, Marie Krapková, František Matoušek (náj.), Rajmund Obdržálek, Alois Paseka, František Pokorný (náj.), Antonín Vrbík a Emil Vrbík (náj.). Stáčením piva se zabýval Josef Brabec, v židovské části Slavkova prodávali pivo v lahvích tři podnikatelé a byly tam další dva hostince (Anonym, 1911c).

V hostincích té doby se hrávaly zejména karetní hry jako taroky, mariáš, nebo oko. V zahradách za restauracemi byly oblíbené kuželky. „Hrává se pro zábavu i pro zisk,“ vzpomínal slavkovský kronikář (SOA Vyškov, AMS). Restaurace měly své štamgasty, kteří chodili do hospod i denně, jiní přicházeli pouze o víkend. Kronikář pro dobrou pověst chválil například hostince U Moravské orlice, U Černého orla, U konička, U slunce nebo na radnici pro jejich kvalitu a čistotu. „Pro pořádek, poctivost a svou rázovitou osobitost byl zvláště renomován majetník hostince U Moravské orlice Rajmund Obdržálek.“ Kronikář zmiňuje i různé „noční zjevy“. „Nechvalnou po sobě zůstavil pověst důstojnický sbor dragounské posádky pro své separování a svévolné jednání a vystupování“ (SOA Vyškov, AMS). Česká společnost sedávala v zájezdním hostinci Fontána na Špitálce. Tmelem společnosti byla zábava pod heslem „každý fontán pije jeho pivo a mluví jeho hubou při klavíru, zpěvu, houslích a oslavách jmenin jednotlivých členů“. Pivo platil oslavenec a ostatní štamgasti polovinu toho, co vypili. Místní k tomu pořádali zvláštní „fontánské zábavy“. Provoz Fontány skončil v roce 1928, kdy restauraci nahradila dílna a sklad firmy, která vyráběla náhrobní kameny. Již předtím z poněkud prozaičtějších důvodů skončila restaurace na radnici, kde vyrostla obecní knihovna.

A ještě jedna zajímavost ke slavkovským hospodám. Na Bučovské ulici za první světové války provozoval hostinec jeden z bratrů světoznámého zápasníka Gustava Frištenského František, sám známý zápasník. Je tedy možné, že i mistr zápasu, ač se tomu spíše vyhýbal, popíjel občas i slavkovské pivo. Ostatně Gustav Frištenský je s dějinami pivovarnictví svázán opravdu pevně. Vždyť slavný zápasník si vzal za ženu dceru prvního sládky rolnického pivovaru v Litovli Josefa Elledera Miroslavu. Litovelský pivovar po něm v roce 2012 pojmenoval speciál Gustav. Sám zápasník spočívá na hřbitově ve městě ve středu Moravy (Kotek, 2013). Slavkovská větev rodiny Frištenských má rodinnou hrobku na místním hřbitově.

Společně s Frištenským můžeme připomenout ještě jednu postavu ze zápasnického světa, kterou sice jen těžko spojíme se Slavkovem, ale s dějinami pivovarnictví ano. V dobách, kdy Frištenský už vyhýbal po světě a byl profesionálem, mu v Čechách vrostl zdatný soupeř Josef Šmejkal, který za první světové války koupil pivovar v Mnichovicích u Prahy, který zmodernizoval. Pivovar fungoval ještě začátkem 20. let 20. století s výstavem kolem 1000 hektolitřů ročně (Jákl, 2004). Šmejkal s Frištenským spolu zápasili čtyřikrát, přičemž první dva zápasy roku 1904 Frištenský vyhrál. Při třetím zápase (1913) pak byla mezi zápasníky uzavřena dohoda, že Frištenský vyhraje jen tehdy, pokud svého soupeře do hodiny skolí a to se mu proti dobře bránícímu Šmejkalovi nezdařilo. Čtvrtý zápas (1923) Frištenský prohrál spíše vinou zranění.

☒ 7 EPILOG ANEB ZNOVUZROZENÍ TRADICE

Pivovarnictví se do Slavkova vrátilo v roce 2013. Společnost Destila, která se zabývá od 50. let minulého století také dodávkami technologií v oblasti kvasného průmyslu, si ve Slavkově vedle původního pivovaru na místě někdejšího panského mlýna postavila vlastní restaurační pivovar a pálenici. DESTILA byla založena v roce 1947 jako kvododělné družstvo a jako družstvo fungovala do 1. 5. 2007, kdy se její právní forma změnila na s.r.o. V době svého založení výrobní program představovala výroba destilačních přístrojů pro pěstitelské pálenice. Odtud také název firmy. „K významnému rozšíření výrobního programu družstva i jeho členské základny došlo na konci pa-

desátých a počátkem šedesátých let, kdy se výrobní program rozšířil o topenářství. V Destile se v té době začaly vyrábět kotle na pevná paliva a radiátory pro ústřední a etážové topení. Tehdy byla také zahájena výroba naplavovacích filtrů pro filtraci piva, vína a dalších nápojů," vzpomíná jednatel společnosti Karel Dvořák.

Dalším segmentem, který v té době do Destily přibyl, byla výroba pekařských strojů. Na počátku sedmdesátých let se v Destile zahájila výroba plynových kotlů, která dominovala na počátku 90. let. Ve druhé polovině devadesátých let, s ukončením plynofikací však prodej stacionárních plynových kotlů prudce klesal. Naopak s rozvojem malých soukromých firem začala růst poptávka po potravinářském sortimentu, zejména po minipivovarech. V 60. a 70. letech začala Destila své výrobky také exportovat prostřednictvím Technoexportu. Šlo zejména o naplavovací filtry, kterých byly dodány do pivovarů a vinařských závodů především v zemích RVHP, desítky. V 90. letech po krátkém období přerušení kontaktů se zahraničím se Destile podařil návrat na trhy zemí bývalého SSSR, zejména pak do Ruska.

V roce 2015 ve světě fungovalo kolem čtyřiceti minipivovarů a víc než deset malých průmyslových pivovarů dodaných Destilou. Jejich celková výrobní kapacita značně přesáhla 200 000 hl piva ročně. Pivovary z Destily najdeme kromě Ruska také v Kazachstánu, Ázerbajdžánu, na Ukrajině, v Mongolsku, Vietnamu, Polsku, na Slovensku nebo ve Francii. K významným dodávkám patří montáž vybavení nové varny pro pivovar Stará Praga v ázerbájdžánském hlavním městě Baku. Varnu Destila v roce 2012 rozšířila z původní kapacity 10 000 hektolitřů ročně na dvojnásobek. K dalším zakázkám patří dodávka průmyslového pivovaru o výstavu 34 000 hl piva ročně do polského města Zwierzyniec. V ČR má firma za sebou minipivovary v Brně, Praze, Slaném, Jincích, Únětovicích, v Sobotíně a na dalších místech. Destila v roce 2007 obdržela spolu s pivovarem Černá Hora a firmou Pivo Praha od Českého svazu pivovarů a sladoven Výroční cenu F. O. Poupěte za mimořádný společenský přínos pro rozvoj českého pivovarnictví a sladařství za speciální technologii výroby nealkoholického piva pomocí destilace ve vakuu.

Pivovar a palírnu ve Slavkově Destila postavila mimo jiné z důvodů potřeby mít vlastní prostory pro zkoušení inovací a technického vývoje. „Občas potřebujeme určité řešení vyzkoušet. Svoje zákazníky jsme tím zdržovali. Nyní si to budeme moci zkusit sami," uvedl jednatel firmy Karel Dvořák. Pivovar a palírna stojí ve Slavkově, který je tradiční výrobní základnou Destily, na místě bývalého panského mlýna hned vedle někdejšího pivovaru a sladovny. Firma najala na rozjetí výroby v prosinci 2012 mladého sládka Jana Němečka (prosinec 2012 až srpen 2013), který do té doby působil v Koutu na Šumavě. V začátcích mu s rozjezdem pomohl zkušený sládek Josef Korbel, který patří mezi světovou špičku ve svém oboru. Čtyřiatřicet let pracoval v plzeňském pivovaru a jeho umění sládka si později vyžádaly pivovary ve Vietnamu, Ázerbajdžánu, Rusku a dalších zemích světa. V produkci pivovaru byla tehdy tradiční desítka nebo dvanáctka. Z pšeničného sladu sládek vyrobil „Slavkovské bílé". Kapacita provozu byla stanovena na asi 4000 hektolitřů ročně.

Od září 2013 má pivovar jako hlavního sládka Karla Vavrečku, jako podsládka (od května 2014) jeho mladšího kolegu Pavla Frýdka a jako obchodníka Zdenka Vlčka (který v pivovaru působí od jeho začátku). Karel Vavrečka působil dříve v pivovaru Dalešice, pivovaru Pegas či v Břeclavi. S jeho příchodem se Slavkovský pivovar rozhodl vkročit do světa pivních speciálů a rozšířil nabídku vařených piv. Základní sortiment piv tvořilo v roce 2015 výčepní pivo Slavkovská

Obr. 12 Objekt někdejšího mlýna – dnes minipivovar a pálenice Destily (Foto: autor)

desítka 10%, ležák Slavkovská dvanáctka 12%, tmavý Slavkovský kancléř 13%, pšeničné Slavkovské bílé 12% a Císařské pivo 13%, které je vařeno k 210. Výročí bitvy u Slavkova.

„V rámci osvěty pivovarnického řemesla vaříme v našem pivovaru kromě základních typicky českých piv nárazově i piva různých světových stylů, jak spodně, tak i svrchně kvašená a snažíme se na každý měsíc přijít s ochutnávkou jednoho až dvou druhů těchto speciálů," uvedl ředitel společnosti Slavkovský pivovar, s.r.o., Jiří Hořava. Roční výstav pivovaru se v prvním roce (2013) pohyboval okolo 2 000 hl, o rok později 2 500 hl a v roce 2015 je plán téměř 3 000 hl. „Z tohoto objemu se zhruba 20 % piva spotřebuje v naší pivovarské restauraci a zbytek putuje do okolních obcí, do Brna a do Prahy. Slavkovské pivo prorazilo i na irském trhu, konkrétně dodáváme do restaurací v Dublinu. Jako u většiny malých pivovarů je i u nás při výrobě zastoupen výrazný podíl ruční práce. Rovněž se snažíme udržet si „rodinný" vztah s našimi odběrateli a každého pečlivě seznámit se zásadami péče o pivo, sanitaci pivního vedení a jinými nezbytnostmi důležitými pro každý podnik, který chce nabízet opravdu kvalitní produkt," uvedl Hořava.

Statistika

Přehled výstavu pivovarů ve Slavkově a Hruškách je uveden v tab. 1, výroba piva v novém restauračním minipivovaru ve Slavkově je uvedena v tab. 2.

Tab. 1 Výstavy pivovarů ve Slavkově a Hruškách (v hl)

Rok	výstav Slavkov	výstav Hrušky
1869		založení pivovaru
1880	5 376	3 180
1886-7	10 128	10 760
1898-9	8 400	14 700
1890-1		10 860
1891-2		13 080
1892		13 042
1892-3		12 960
1898-9		14 777
1899-1900	10 992	14 700
1900-1	11 563	17 221
1901-2	11 486	14 292
1902-3	12 536	14 724
1903-4	12 792	14 975
1904-5	11 567	14 150
1905-6	11 426	12 499
1906-7	11 344	13 374
1907-8	13 246	14 547
1910-11		14 700
1912-3	10 040	7 516
1913-4		14 700
1914-5		10 000
1915-6		6 000
1917-18	pivovar zrušen	4 262
1918-9	–	6 408
1919-20	–	10 400
1920-1	–	12 600
1921-2	–	13 530
1922-3	–	13 748
1923-4	–	13 589
1924-5	–	13 782
1925-6	–	14 000
1926-7	–	12 689
1927-8	–	1 024

Tab. 2 Výstav novodobého pivovaru ve Slavkově

Rok	Výstav v hl
2013	2 000
2014	2 500
2015	3 000 (plán)

Zdroje statistik: Likovský, Z.: Pivovary Moravy a rakouského Slezska 1869–1900, Praha 2000. Likovský, Z.: Pivovary československého území 1900–1948, Praha 2006. Pivovarské listy. Kvas. Slavkovský pivovar, s.r.o.

LITERATURA / REFERENCES

- Anonym, 1903: Pivovarské listy, 21:180-181.
 Anonym, 1911a: Nová akciový pivovar na Moravě. Kvas, 39(36): 457.
 Anonym, 1911b: Úmrtí. Kvas, 39(32): 407.
 Anonym, 1911c: Chytilův úplný adresář Moravy. Brno, s. 1068 a 1070.
 Anonym, 1913: Průmysl pivovarský v Rakousku ve výrobním roce 1910–1911. Kvas, 41(11): 126–127.
 Anonym, 1916-1917a: Kvas, 45(12): 110.
 Anonym, 1916-1917b: Koupě. Kvas, 45(34): 248.
 Anonym, 1920–1921a: Kvas, 49(10): 89.
 Anonym, 1920–1921b: Kvas, 49(10): 91.
 Anonym, 1928: Zrušení pivovaru v Hruškách. Kvas, 56(36): 396.
 Archiv města Brna (AMB): Fond V 3 Knihovna Mitrovského, Hofferiana, i.č. 42_2.
 Brabeneč, K. 1910: K úpadku malých pivovarů. Pivovarské listy, 28: 1.
 Daněk, J., 1878: Kdo s koho? Český sládek, 1: 45.
 Eliáš, J. O., 1992: Slavkov u Brna – SHP MP zóny, Brno.
 Chylík, J., 1948: Přehled dějin moravského průmyslu. Matice Moravská, Brno.
 Jákl, P., 2004: Encyklopedie pivovarů Čech, Moravy a Slezska, I. Díl Střední Čechy, Praha. ISBN 80-7277-226-0
 Jákl, P., 2010: Encyklopedie pivovarů Čech, Moravy a Slezska, II. díl Jižní Čechy, Praha. ISBN 80-7277-225-2.
 Kameníček, F., 1900: Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl 1, Brno.
 Koláček, J.: Úryvek z dějepis města Slavkova. Rukopis z fondů Zámku Slavkov. sign.: 1.12.6 – S 117.
 Koutek, M., 2013: Pivovar Litovel slaví 120. narozeniny. Pivní ročenka 2013, Olomouc, s. 108–109.
 Ličman, A., 1921: Vlastivěda moravská. Slavkovský okres, Brno.
 Likovský, Z., 2006: Pivovary československého území 1900–1948, VÚPS, Praha. ISBN 80-86576-21-3.
 Likovský, Z., 2000: Pivovary Moravy a rakouského Slezska 1869–1900, VÚPS, Praha. ISBN 80-902658-5-5.
 Moravský zemský archiv (MZA): Fond H 623 Akciový pivovar se sladovnou, Kyjov 1887–1948 (1966), karton 1, i. č. 3 Osvědčení o schůzi správní rady a valné hromady.
 Moravský zemský archiv (MZA): Fond C 11 Krajský soud Brno, firemní agenda. Anna Fürst & Söhne 1863–1917, karton 42, sign. A IV 105.
 Moravský zemský archiv (MZA): Fond H 613: První brněnský akciový pivovar a sladovna, Brno, Popisník majetku pivovaru Hrušky 1921–1928, kniha 13, i. č. 194.
 Moravský zemský archiv (MZA): Fond G 436: Rodinný archiv Kouniců, Revers na vodovod do slavkovského městského pivovaru, karton 28, i.č. 61.
 Moravský zemský archiv (MZA): Fond G 436: Rodinný archiv Kouniců, Zadlužení města Slavkova u hraběte Lva Viléma Kounice, prodej městského pivovaru vrchnosti na zaplacení dluhů, vyúčtování užitek z pivovaru (1645-1663), karton 33, i.č. 112 b 3.
 Moravský zemský archiv (MZA): Fond G 436: Rodinný archiv Kouniců, Pivovar a palírna ve Slavkově 1765, 1767, 1784, karton 37, i.č. 183.
 Moravský zemský archiv (MZA): Fond G 436: Rodinný archiv Kouniců, Artikul obdarování na vedení vody od mlýna slavkovského do slavkovského obecního pivovaru od Oldřicha z Kounic 1614, karton 77, i.č. 175.
 Moravský zemský archiv (MZA): Fond G 436: Rodinný archiv Kouniců, Spor mezi slavkovským sládkem a mlynářem o vodu a o mletí 1670–1672, karton 92, i.č. 949.
 Moravský zemský archiv (MZA): Fond G 436: Rodinný archiv Kouniců, A. Fürstová, karton 533, i.č. 5275.
 Moravský zemský archiv (MZA): Fond G 436: Rodinný archiv Kouniců, Spor mezi slavkovským mlynářem a panským purkrabím a obročním o kvalitu mletí 1677, karton 92, i.č. 951.
 Moravský zemský archiv (MZA): Fond G 436: Rodinný archiv Kouniců, Opisy privilegií města Slavkova, karton 370, i.č. 3330.
 Moravský zemský archiv (MZA): Fond G 436: Rodinný archiv Kouniců, Pivovar ve Slavkově – nájem, žádost o emfiteutický prodej 1814, karton 465, i.č. 4666.
 Moravský zemský archiv (MZA): Fond G 436: Rodinný archiv Kouniců, Nájem pivovaru ve Slavkově 1849–1851, karton 716, i.č. 5894.
 Moravský zemský archiv (MZA): Fond H 624: Rolnický akciový pivovar a sladovna, Hrušky 1912–1927 (1945), Stanovy a jejich změny 1920, 1941, karton 1, i.č. 1.
 Moravský zemský archiv (MZA): Fond H 624: Rolnický akciový pivovar a sladovna, Hrušky, Protokol o mimořádné valné hromadě 1924, karton 1, i.č. 2.
 Moravský zemský archiv (MZA): Fond H 624: Rolnický akciový pivovar a sladovna, Hrušky, Korespondence se Syndikátem řepařů akcionářů 1927–1930, karton 1, i.č. 11.
 Moravský zemský archiv (MZA): Fond H 624: Rolnický akciový pivovar a sladovna, Hrušky, karton 1, Posudky rentability pivovaru v Hruškách 1924, inv. č. 23.
 Moravský zemský archiv (MZA): Fond F11 Velkostatek Slavkov, Prodej městského pivovaru ve Slavkově 1660, karton 1, i.č. 643.
 Moravský zemský archiv (MZA): Fond F 11 Velkostatek Slavkov u Brna, Vrchnostenské nařízení o využití odpadového dříví pro topení v cihelně a pivovaru 1775, karton 63, i.č. 1127 H41.
 Moravský zemský archiv (MZA): Fond F 11 Velkostatek Slavkov, Pivovar a palírna 1809–1850, karton 96, i.č. 1439 B7.
 Moravský zemský archiv (MZA): Fond F 11 Velkostatek Slavkov u Brna, Nájem pivovarů na kounicovských panstvích 1822, karton 435, i.č. 1668.
 Moravský zemský archiv (MZA): Fond F 11 Velkostatek Slavkov u Brna, Plán pivovaru č. 340 ve Slavkově, mapa č. 43, i.č. 2462.
 Pernes, J., Holán, I., 1987: Slavkov u Brna. Město a okolí, Slavkov u Brna.
 Staněk, J., 1984: Blahoslavený sládek. Práce, Praha.
 Státní okresní archiv Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna (SOA Vyškov): Fond Archiv města Slavkova u Brna, Petr, hrabě od sv. Jiří a z Pezinku s manželkou Žofíí potvrzují privilegia města Slavkova (1497), i.č. 4.
 Státní okresní archiv Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna (SOA Vyškov): Fond Archiv města Slavkova u Brna, Jan z Kounice a na Slavkově dává městu Slavkovu i s předměstím horní právo a potvrzení na vinohradní hory (1561), i.č. 8.
 Státní okresní archiv Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna (SOA Vyškov): Fond Archiv města Slavkova u Brna, Oldřich z Kounice a na Slavkově ruší některá ustanovení listu z 11. dubna 1561 a dále stanoví roční náhradu 110 zl. za zrušení povinnosti šenkovat panská vína a roční náhradu 120 zl. za povolení městského pivovaru (1606), i.č. 15.
 Státní okresní archiv Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna (SOA Vyškov): Fond Archiv města Slavkova u Brna, Fridrich z Kounice a na Slavkově potvrzuje městu Slavkovu všechna dosavadní privilegia (1617), i.č. 16.
 Státní okresní archiv Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna (SOA Vyškov): Fond Archiv města Slavkov u Brna (1416–1945), Oznámení o pronájmu městského pivovaru v Kyjově, panský pivovar ve městě 1863, 1880, 1892, karton 65, i.č. 712.
 Státní okresní archiv Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna (SOA Vyškov): Fond Archiv města Slavkov u Brna (1416–1945), Přemena pivovaru velkostatku na parní, zřízení rolnického pivovaru 1894, 1911, karton 147, i.č. 1034.
 Státní okresní archiv Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna (SOA Vyškov): Fond Archiv města Slavkov u Brna (AMS) (1416–1945), městské kroniky 1864–1915, 1922–1939.
 Státní okresní archiv Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna (SOA Vyškov): Fond Archiv města Slavkov u Brna (1416–1945), Sladovna 1. rolnického akciového pivovaru 1920–1923 v Hruškách – stavba hvozdu a humen, karton 94, i. č. 840.
 Vrána, F., 2010: Pivovar v Olešnici, Brno. ISBN 978-80-87171-15-8.
 Vrána, F., 2012: Brtnické pivovary. Spolek pro starou Brtnici, Brtnice. ISBN 978-80-260-2047-9.